

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра богослов'я
КИЇВСЬКА ТРЬОХСВЯТИТЕЛЬСЬКА ДУХОВНА СЕМІНАРІЯ

Магістерська робота

ПОКЛИКАННЯ БУТИ МАТІР'Ю ТА ВИКЛИКИ
СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА У СВІТЛІ МОРАЛЬНОГО
ВЧЕННЯ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Студент 6-го курсу: бр. Василь Морозовський

Науковий керівник: п. Юрій Мартинюк,

ліценціат морального богослов'я

Київ-Княжичі 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 МАТЕРИНСТВО ЯК ПОКЛИКАННЯ В ЙОГО ЦІЛІСНОМУ ВИМІРІ	7
1.1. Подружжя – ідеальне середовище для передавання людського життя.	7
1.2. Покликання жінки до материнства.....	11
1.3. Анатомічно-фізіологічні аспекти материнства.	14
1.4. Психологічно-емоційні аспекти материнства.	17
РОЗДІЛ 2 ПОНЯТТЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА ТА ЙОГО ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК	27
2.1. Безпліддя як передумова сурогатного материнства.	27
2.2. Визначення сурогатного материнства.....	30
2.3. Види сурогатного материнства.	34
2.4. Історичний розвиток сурогатного материнства.	36
2.5. Поширення сурогатного материнства у світі.	40
2.6. Законодавча база сурогатного материнства в Україні.	44
2.7. Медичні виклики сурогатного материнства.....	50
РОЗДІЛ 3 МОРАЛЬНА ОЦІНКА СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА	54
3.1. Сурогатне материнство як штучна репродуктивна технологія.....	54
3.2. Сурогатне материнство як заперечення відповідального батьківства	60
3.3. Сурогатне материнство як загроза гідності людини.	67
ВИСНОВОК.....	78
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	83

ВСТУП

Сурогатне материнство є досить у багатьох країнах. Проте вона не є таким відомим у повсякденному житті, якщо не проявити цікавість до цієї штучної репродуктивної технології. Зокрема, через різного роду прецеденти пов'язані з сурогатним материнством, суспільство має можливість дізнатися, що це і як воно функціонує. Яскравим таким прикладом може бути випадок, коли у травні 2020 року в мережі поширюється відео, як велике число новонароджених малюків плаче, перебуваючи в імпровізованій дитячій кімнаті одного з українських готелів¹. Проблема полягала в тому, що через карантинні обмеження іноземні «батьки» були неспроможні прибути по своїх «замовлених» дітей, які тривалий час перебували в готелі, чекаючи батьків. Цей випадок був висвітлений у різний спосіб у засобах масової інформації, що спричинило значний розголос явищу сурогатного материнства в Україні, в якій ця процедура є дозволеною. Це спровокувало ситуацію, коли часина українського суспільства висловила свої обурення, а різні структури писали свої звернення до влади щодо заборони цієї допоміжної репродуктивної технології на комерційній основі. Бо Україна є світовим лідером цієї штучної репродуктивної техніки, оскільки в більшості країн комерційне сурогатне материнство є забороненим. Але незважаючи на це законодавство України щодо сурогатного материнства залишилося без змін, а тема стала, немовби, неактуальною після цієї бурхливої події.

Народження людського життя суттєво відрізняється від будь-якого іншого генеративного процесу інших живих організмів, оскільки людям у передаванні життя співдіє Творець, який безпосередньо одухотворює нову людську особу. Подружжя в такий спосіб має особливе покликання – бути співтворцями нового життя разом з Богом. Сьогодні актуальною є проблема, що багато подружніх пар хочуть, але з різних причин не можуть народити дітей. Проблема безпліддя була і є актуальною у цілому світі. І статистика безплідності з кожним роком зростає.

¹ *Surrogacy: babies are waiting for their parents.* // youtu.be (24.05.2023).

Тому з розвитком науки людство намагалося вирішити проблему безплідності. І одним з таких методів є різні репродуктивні технології, серед яких є техніка сурогатного материнства. Сурогатне материнство часто представляють як один з варіантів досягнення батьківства. У прагненні мати дитину будь-якою ціною люди часто пропускають етичний аналіз практики сурогатного материнства, фокусуючись на ідеї, що мета виправдовує засоби.

Католицька Церква рішуче виступає проти використання практики сурогатного материнства для народження дитини, оскільки ця практика порушує гідність материнства, гідність самої дитини, а також гідність подружжя.

Проблематикою дослідження є те, що явище сурогатного материнства порушує етичні, юридичні та соціокультурні питання. Цей метод репродукції надає можливість мати дітей парам, які з різних причин не можуть мати дітей природним шляхом. З одного боку сурогатне материнство сприяє реалізації бажання стати батьками та забезпечує можливість народження довгоочікуваної дитини. А з іншого боку, ця практика породжує багато складних етичних дилем, таких як порушення подружнього єднання, зневага гідного передавання життя, проблема генетичного зв'язку, порушення гідності жінки та дитини, знецінення людини як особи, психологічний вплив на всіх учасників процесу та багато інших аспектів. Саме тому виникає потреба ретельного дослідження та аналізу моральності методу сурогатного материнства.

Об'єктом дослідження наукової роботи є материнство як таке та сурогатне материнство.

Предметом магістерської праці є моральне вчення Католицької Церкви стосовно феномену материнства та практики сурогатного материнства, його сприйняття та оцінка в сучасному соціо-культурному просторі.

Мета роботи полягає в тому, щоб проаналізувати покликання до материнства та виклики сурогатного материнства у світлі морального вчення Католицької Церкви, досліджуючи, зокрема, її важливі документи.

Завдання:

- 1) Проаналізувати покликання чоловіка та жінки до батьківства та материнства на основі віровчительних документів Католицької Церкви.
- 2) Дослідити психо-емоційний та біологічно-фізіологічний контексти материнства.
- 3) З'ясувати витоки проблеми сурогатного материнства.
- 4) Представити законодавчу базу в Україні щодо сурогатного материнства.
- 5) Розкрити моральну оцінку Католицької Церкви щодо цієї допоміжної репродуктивної техніки.
- 6) Виокремити виклики, можливості та загрозу, яку несе програма сурогатного материнства для всіх залучених до неї осіб.

Під час написання роботи буде використано методи аналізу, синтезу, порівняння та систематизації, завдяки яким буде досліджено феномен сурогатного материнства крізь призму богословського розуміння материнства та моральної доктрини Католицької Церкви.

Межами дослідження є моральне вчення Католицької Церкви щодо сурогатного материнства, висвітлене у різноманітних офіційних документах. В процесі написання роботи сурогатне материнство розглядатимемо як можливість для подружніх пар, які мають проблеми з фертильністю. Коротко опишемо історію розвитку цієї репродуктивної техніки. Буде зроблено поверхневий опис юридичних та медичних аспектів задля кращого розуміння ризиків цієї процедури. Коротко зупинимось на розгляді психо-емоційних та фізіологічних аспектах материнства. Проте основну увагу буде зроблено саме на морально-етичному аналізі сурогатного материнства.

Огляд літератури: У першому розділі основою досліджень про покликання чоловіка та жінки до батьківства та материнства, про психо-емоційні та анатомічно-фізіологічні аспекти материнства стали документи Католицької Церкви та матеріали з галузі психології і медицини.

Щоб висвітлити поняття, витоки, види та законодавчу базу сурогатного материнства у другому розділі наукової роботи, було використано матеріали по

еволюції сурогатного материнства, по медичних аспектах цієї техніки, а також нормативно правові акти українського законодавства.

У третьому розділі для опису сурогатного материнства відповідно до моральної доктрини Католицької Церкви було проведено дослідження документів Католицької Церкви та різного роду статей, які розкривають моральну оцінку феномену сурогатного материнства.

РОЗДІЛ 1

МАТЕРИНСТВО ЯК ПОКЛИКАННЯ В ЙОГО ЦІЛІСНОМУ ВИМІРІ

Кожна людина у своєму житті покликана Богом до тієї чи іншої справи. Так-то чоловік та жінка є покликаними до батьківства та материнства, яку вони здатні реалізувати через подружній союз, зміцнений любов'ю. Не так давно можна було помітити тенденцію, що в багатьох сім'ях в середньому налічувалося більше 3-ох дітей. Проте сьогодні загострилась проблема народжуваності через батьківські «неготовності». Чоловік та жінка не прагнуть брати відповідальності за нове життя, яке доручене їм на доглядання та виховання. І незважаючи на всілякі труднощі та зміни в їхньому житті, які з'являються з народженням дитини у сім'ї, батьківство та материнство є реалізацією чоловіка та жінки як особистостей.

1.1. Подружжя – ідеальне середовище для передавання людського життя.

Книга Буття, на початку якої описується створення світу, містить також найсокровеннішу інформацію про момент приведення до життя людини. Господь, який є Творцем усього, сотворив людську особу на «Свій образ», покликавши її до існування «чоловіком та жінкою» (Бут 1, 27). Таким чином, людина є вінцем усього творіння, маючи особливий привілей – бути сотвореною на образ Божий, і бути покликаною до любові, бо приведена до життя з любові².

Одним із завдань, яке Бог доручає людині, «*будьте плідні – й множитесь і наповняйте землю*» (Бут 1, 28). Отримуючи це благословення даром плідності, чоловік та жінка через своє єднання беруть участь у творенні нового людського життя. Згідно з Божим задумом саме подружжя є тим середовищем, в якому подруги об'єднуються, щоб ділитися даром плідності, який вони отримали від Творця. Саме цей дар яскраво виражається у подружжі, яке об'єднане взаємною

² Див. Іван Павло II. Апостольське повчання *Familiaris consortio* [«Сімейна спільнота»]. Львів 2008, п. 11.

любов'ю. Бо любов до іншої людини починається зі здатності дарувати себе, що є основою для народження і виховання нового життя. У цьому випадку людина вже не служить самій собі, а надає допомогу іншим, бачить себе в служінні і рості інших, і тим самим знаходить у цьому щастя та задоволення. Любов, яку переживає сім'я, є доказом присутності Божої благодаті та є знаком любові Бога до нас³. І саме любов, яка з'єднує двох людей різної статі в подружньому союзі, не тільки дарує радість і щастя їм особисто, але є передумовою зачаття нового життя. Подружжя, взаємно люблячи одне одного, приводять у світ дитину, яка є живим свідченням їхньої любові та єднання двох осіб в одне. Це синтез батьківства і материнства, що символізує нерозривність подружньої єдності⁴.

Іван Павло II у своєму «*Листі до сімей*» окреслює сім'ю, використовуючи вислів *communio personarum*, як спільноту осіб, для яких «спільність» є притаманним способом існування. Згодом II Ватиканський Собор охарактеризує цю подружню спільність як подружній союз⁵, підкреслюючи, що саме подружжя є середовищем, де чоловік та жінка в єдності та любові один до одного знаходять своє покликання – дар плідності⁶, бо «материнство обов'язково означає батьківство, а батьківство, в свою чергу, означає материнства»⁷.

Подружня любов виявляється через статеве співжиття чоловіка та жінки. Статевий акт поєднує подругів у любові, виявляючи їхню нерозривну єдність та в той же час відкритість до дітонародження. Саме через свою тілесність подруги здатні дарувати себе один одному і тим самим стати співучасниками зачаття нового життя⁸. Папа Іван Павло II у своєму вченні про богослов'я тіла наголошує, що статевість людської особи є не всього лиш біологічним явищем, яке виконує репродуктивну функцію, але вона є здатністю для подругів виражати

³ Див. Партика Л. *Виховання до відповідального батьківства у вченні Католицької Церкви за понтифікату Папи Римського Івана Павла II*. Магістерська робота, Український Католицький Університет, Львів 2019, 30 с.

⁴ Див. Папа Франциск. Апостольська адгортація *Amoris Laetitia* [«Радість любові»]. Рим 2016, п. 165.

⁵ Див. Іван Павло II. *Лист до сімей*. Львів 2008, п. 7.

⁶ Див. Партика Л. *Виховання до відповідального батьківства у вченні Католицької Церкви за понтифікату Папи Римського Івана Павла II*, 9 с.

⁷ *Лист до сімей*, п. 7.

⁸ Див. Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, §871.

свою любов у такий спосіб, де людину-особу трактують як дар з її сакральною та непорушною цінністю, оскільки торкається самої внутрішньої суті людської особи⁹. А на основі цього, як зазначено в Катехизмі Католицької Церкви, тілесна близькість подружжя стає запорукою та знаком духовної спільності¹⁰.

Але не варто забувати, що Творцем людського життя є Господь Бог. Покликання подругів стати батьками, означає стати співпрацівниками у життєдайній справі Творця. Відповідно, джерелом нового життя є співпраця осіб – Господа Бога та двох подругів. Тому-то в «*Інструкції про повагу до людського життя*» зазначається, що «народження дитини мусить бути плодом взаємного дарування, яке здійснюється у подружньому акті, в якому подруги співдіють як слуги, а не як господарі у діянні Творця, який є Любов»¹¹. А брати участь у процесі народження нового життя означає бути залученим до передавання образу Бога, який є втілений у кожному, «народженому від жінки»¹².

Дитина завжди є даром від Бога. А сім'я - це ідеальне місце для народження дітей. І це нове життя дає можливість відкрити новий вимір безкорисливої любові, бо дитину люблять ще до народження і незалежно від її заслуг. І саме ця любов віддзеркалює Божу любов, яка бере ініціативу у створенні нових життів¹³. А турбота про дитину ще перед її народженням від моменту зачаття і після нього є «першою і засадничою перевіркою ставлення людини до людини»¹⁴. Тому «чоловік і жінка, батько і мати, обоє “є співпрацівниками й немовби тлумачами любові Бога-Творця”. Вони показують своїм дітям материнське і батьківське обличчя Господа»¹⁵.

Насправді, «діти є найціннішим даром шлюбу і приносять своїм батькам найбільше благо»¹⁶. Зокрема, у біблійній традиції наявність дітей у сім'ї завжди

⁹ Див. *Familiaris consortio*, п. 11.

¹⁰ Див. Синод Єпископів УГКЦ. *Катехизм Католицької Церкви*. Львів 2002, §2360.

¹¹ Священна Конгрегація у справах віровчення. Інструкція *Donum vitae* [«Дар життя»]. Львів 2008, II. 4.

¹² Див. *Лист до сімей*, п. 8.

¹³ Див. *Amoris Laetitia*, п. 166.

¹⁴ *Familiaris consortio*, п. 26.

¹⁵ *Amoris Laetitia*, п. 172.

¹⁶ II Ватиканський Собор. Душпастирська конституція про церкву в сучасному світі *Gaudium et spes* [«Радість і надія»]. Львів 2014, п. 50.

знаменувалася як Боже благословення¹⁷. Але сучасна культура усвідомлює важливість дитини у сім'ї як щось застаріле, тому Католицька Церква у різний спосіб намагається донести людству, що «діти – чудовий Божий дар, радість для батьків і для Церкви. Ними Господь відновлює світ»¹⁸. Саме діти є живим втіленням любові між батьками, які з'єдналися в шлюбі. Їхнє народження і виховання відображають глибоке значення подружнього союзу. Батьки у процесі вагітності та після народження дитини виявляють особливу здібність жертвувати своїм часом та зусиллями, щоб присвятити себе дітям, яких Бог їм подарував. Таким чином, процес народження та виховання дитини стимулює подружжя активно розвивати свої внутрішні та зовнішні ресурси, щоб збільшувати взаємну любов та любов до своїх дітей¹⁹.

Важливо, щоб сім'я була тією спільнотою, якою вона покликана бути згідно з Божим задумом, а це означає бути спільнотою любові та життя²⁰. І саме це є післанництвом сім'ї, щоб зберігати, об'являти та передавати любов, яка є відображенням любові Божої²¹. Зокрема, в документі «*Familiaris Consortio*» подаються основні завдання сім'ї:

- 1) Творення спільноти осіб
- 2) Служіння життю
- 3) Участь у розвитку суспільства
- 4) Участь у житті й післанництві Церкви²².

Підсумовуючи, варто зазначити, що при сотворенні Господь благословляє людину даром плідності – «будьте плідні і множтеся». Тим самим Творець залучає людську особу до співучасті у справі народження людини, як образу Божого, яка покликана до життя вічного. Людська особа здатна реалізувати це покликання до батьківства та материнства саме через взаємну любов у

¹⁷ Див. *Amoris Laetitia*, п. 14.

¹⁸ *Amoris Laetitia*, п. 222.

¹⁹ Див. Партика. *Виховання до відповідального батьківства у вченні Католицької Церкви за понтифікату Папи Римського Івана Павла II*, 33 с.

²⁰ Див. *Gaudium et spes*, п. 48.

²¹ Див. *Familiaris consortio*, п. 17.

²² *Familiaris consortio*, п. 17.

подружньому союзи, яка виражається у самодаруванні. Тоді плідність стане знаком подружньої любові і співпраці між Творцем і двома подругами. Приведена до життя нова людська особа є даром для кожної сім'ї, бо є «живим свідченням» любові чоловіка та жінки і реалізацією їхнього покликання до батьківства та материнства. Єдність подругів стає єдністю батьківською. Попри те важливо також підкреслити, що цінність дитини є безумовна – поза цінністю для своїх батьків вона є цінністю сама в собі.

1.2. Покликання жінки до материнства.

Іван Павло II у своєму листі «*Про гідність і покликання жінки*» зазначає, що історія кожної людської істоти проходить через поріг материнства жінки²³. А й справді, кожна людина приходить до життя безпосередньо через лоно матері. Проте сьогодні жінки так часто відмовляються від цієї святої місії – бути матір'ю людського життя. У сучасному світі також можна помітити поширення ідеології серед жінок, що спочатку слід набувати професійного досвіду та досягати успіху в кар'єрі, а вже потім планувати народження дітей. Тому жінки найчастіше надають перевагу радше кар'єрі, аніж обтяжливому догляданню за чадом впродовж немало часу.

Концепція материнства є всеосяжною для всіх культур та періодів існування людства. Вона виходить за межі наукових визначень, оскільки стосується загального досвіду людини та, зокрема, кожної особи, яка народжується у світі²⁴. Варто з'ясувати, що саме людство розуміє під терміном «материнство». Академічний тлумачний словник української мови подає наступну інформацію: «материнство – стан жінки-матері під час вагітності, пологів, годування дитини; почуття жінки-матері до дитини; бажання стати матір'ю»²⁵. В юридичній літературі часто можна зустріти визначення материнства, яке окреслюється як

²³ Див. Іван Павло II. Апостольський лист *Mulieris dignitatem* [«Про гідність і покликання жінки»]. // www.oranta.org п. 19. (1.05.2023).

²⁴ Див. Yarema M. *Analisi etica della maternità surrogata* [PDF]. Dissertazione per la licenza, Ateneo Pontificio Regina Apostol Orum. Roma 2011, 9 с.

²⁵ *Материнство*. // *Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980)*. // www.sum.in.ua (1.05.2023).

стан жінки від зачаття дитини і до її смерті або до смерті дитини. Воно встановлюється відповідним документом про народження жінкою дитини, виданим у закладі охорони здоров'я²⁶. Натомість у Сімейному Кодексі України не міститься визначення материнства.

У християнському розумінні, щоб краще розкрити поняття материнства варто звернутися до документів Католицької Церкви. Зокрема, в Апостольському листі «*Mulieris dignitatem*» Папи Івана Павла II, який присвячений розкрити гідність та покликання жінки, йдеться, що «материнство – це плід подружнього з'єднання чоловіка й жінки, отого біблійного “пізнання”, що відповідає “єдності двох одним тілом”»²⁷.

Аліса фон Гільдебранд, відома як католицький філософів, у своїй книзі «*The Privilege of Being a Woman*» окреслює материнство як високе покликання, бо сама душа жінки покликана бути материнською. Материнство – це велика жіноча харизма. Вона порівнює материнство з покликанням до священства, кажучи, що, якщо небагато чоловіків покликані стати священниками, то всі без винятку жінки покликані бути матерями у різний спосіб. Авторка згадує про материнство фізіологічне і духовне, тому кожна жінка покликана бути матір'ю у ширшому контексті²⁸.

Сьогодні науково підтверджено природну схильність жінок до материнства та зачаття, що відображається в їхній фізіологічно-анатомічній особливості організму. Тому в результаті подружнього з'єднання з чоловіком жінка може зачати та народити дитину²⁹. Через подружжя кожна жінка приймає участь у «таїні створення». Вагітність є таким періодом, який одночасно може бути важким і прекрасним. Саме під час цього періоду мати співпрацює з Творцем, щоб народити нове життя. Материнство виникає з унікального потенціалу жіночого організму, що дозволяє зачати та народити людину³⁰.

²⁶ Див. Супрун Т. *Визнання та оспорювання материнства*. // *Університетські наукові записки* 2016, №58, 113 с.

²⁷ *Mulieris dignitatem*, п. 18.

²⁸ Див. Hildebrand V. A. *The Privilege of Being a Woman* [PDF]. 95-96 с; Hildebrand V. A. *Spiritual Motherhood. Every Woman's Calling*. // www.plough.com (1.05.2023).

²⁹ Див. *Mulieris Dignitatem*, п. 18.

³⁰ Див. *Amoris Laetitia*, п. 168.

Народження дитини є немало важливою подією в житті жінки, оскільки з цього моменту її життя кардинально змінюється та набуває нового змісту. У цей момент жінка, яка стала матір'ю, відчуває відповідальність не лише за своє життя, але й за життя малюка³¹. Папа Франциск під час загальної аудієнції в 2015 році, говорячи про сім'ю та матерів, каже: «матері – найсильніший антидот на поширення егоцентризму. “Індивід” означає “те, що не може бути розділено”. Матері ж, навпаки, “розділяються”, починаючи від моменту народження дитини, щоб дати її світу та допомогти зрости»³².

Блаженний Архієпископ Оскар Ромеро, роздумуючи про мучеництво, порівнює його з материнством. Архієпископ Ромеро вживає словосполучення *материнське мучеництво*, яке починає жінка із зародження дитини в її лоні, народження її, годування, виховання, турботи та любові. Вона буквально віддає своє життя. А віддати життя не означає лише бути вбитим, його можна віддати у спосіб, подібний до материнського³³.

Але все ж, попри своє покликання до материнства жінки відмовляються бути матерями через ризик втратити кар'єру, бути поза соціумом впродовж тривалого часу і взагалі перетворитися на доглядальницю. І, здавалося б, це все є такою реальністю материнства. Але так не є, оскільки приводячи у світ нове життя, жінка бачить реалізацію себе самої у цій дитині. Християнський психолог Лідія Кондратик, роздумуючи про материнство, зазначає, що «немовля вчить жінку такої жертвовності, яка неможлива в жодних інших обставинах. І водночас дитя дає таке відчуття щастя, яке теж неможливо порівняти ні з чим іншим»³⁴. Бажання діяти у світі і змінювати багатьох, творячи діла любові, зосереджуються на цьому етапі навколо близького кола оточення – чоловіка та новонародженої дитини. Цим матір висловлює свою любов до людини перед собою³⁵. Жінка в часі вагітності та після пологів, відчуваючи турботу та любов близьких, стає

³¹ Див. Теляча Н. *Шляхи формування психологічної готовності*. Кваліфікаційна дипломна робота, Хмельницький національний університет, Хмельницький 2022, 7 с.

³² Pope Francis. *General Audience 7 January 2015. The family - 2. The mother*. // www.vatican.va (1.05.2023).

³³ Див. Ciraulo A. *Motherhood as a Path to Sainthood*. // www.churchlifejournal.nd.edu (1.05.2023).

³⁴ Кондратик Л. *Він, вона та їхні діти. Щастя ростити справжніх*. Львів 2019, 54 с.

³⁵ Див. DeLong T. *The Dignity of Stay-at-Home Motherhood*. // www.catholicmom.com (2.05.2023).

сміливішою у своїх діях, а після народження відчуває себе «Героїнею», яка стала на крок ближче до реалізації дорученої їй місії³⁶. Тому, материнство є завжди сучасним, красивим та успішним. Бути доброю матір'ю і успішною в інших сферах життя є можливим для жінки, яка знаходить баланс між своїми різноманітними ролями. Якщо жінка має покликання до певної професії, то материнство не повинно бути перешкодою для її кар'єрного зростання, оскільки бути матір'ю є частиною природи жінки³⁷. Кар'єра може минути, а материнство залишається з жінкою до кінця її днів, незалежно, чи живуть її діти чи ні. Бо жінка, яка народила дитину «ввійшла у вічність»³⁸.

З вищеописаного можна зробити висновок, що парадокс материнства полягає в готовності пожертвувати собою заради життя іншого. А також у тому, що ця самопожертва, водночас, є самореалізацією жінки, оскільки кожна жінка покликана бути матір'ю у широкому розумінні цього слова – фізичною або духовною. Проте часто жіноча частина людства відмовляється від своєї священної місії, оскільки обирає в пріоритеті кар'єру. Тому так важливо, щоб жінки були психологічно готовими до цього явища материнства і приймали його. Але саме в процесі вагітності та після народження дитини до жінки приходять це переосмислення самого себе, свого покликання та своєї нової ролі, що з цього моменту до її відповідальності додається відповідальність за життя новонародженої дитини.

1.3. Анатомічно-фізіологічні аспекти материнства.

Будь-яка жінка потенційно на фізіологічному рівні здатна виносити та народити дитину. Проте ці процеси мають значний вплив на зміну не тільки психо-

³⁶ Див. Кондратик. *Він, вона та їхні діти. Щастя ростити справжніх*, 53 с.

³⁷ Див. Дзюрах Б. *«Материнство вписане в природу жінки, а кар'єра – не обов'язково»*. // www.synod.ugcc.ua (2.05.2023).

³⁸ Див. Hildebrand V. A. *An Interview True Femininity* від 14.01.2022 / інтерв'юєр Cook K. // www.crisismagazine.com (3.05.2023).

емоційного стану здоров'я жінки, а й фізичного³⁹. Вагітність, пологи та післяпологовий період настільки вносять зміни в організмі жінки, що можна застановитися над питанням чи вони справді є природнім явищем чи патологією.

Вагітність – це природній фізіологічний процес, який відбувається в організмі жінки після запліднення, коли із заплідненої яйцеклітини розвивається плід⁴⁰. Відповідно під час вагітності організм жінки зазнає суттєвих змін, які стосуються практично всіх органів та систем. Ці зміни пов'язані з тим, що організм матері має бути пристосованим до забезпечення життєдіяльності, розвитку та росту ембріона у лоні матері⁴¹. Під час вагітності здоров'я матері та дитини базується на принципі єдності двох, тобто фізичний та психо-емоційний стани здоров'я матері мають вплив на фізичний та психічний розвиток плоду⁴².

Для періоду вагітності зазвичай характерними є типові дискомфортні стани, які, хоч і не мають серйозних наслідків, проте приносять багато клопоту для цілої родини, призводячи значний дискомфорт та неприємні відчуття. Такі стани можуть включати: втому, ранкову нудоту/блювоту, печію, біль у спині, геморой та набряки ніг⁴³. Ці фізіологічні переживання, немовби, мають за ціль «приземлити» майбутню матір та присвятити більше уваги самій собі, своєму здоров'ю та відпочинку, бо саме в цьому періоді перших 12-ти тижнів проходить один з найважливіших етапів розвитку дитини – закладаються усі органи. Тому, щоб не нашкодити малюку, організм жінки діє в такий спосіб, провокуючи жінку до здорового способу життя в єдності двох – матері та ненародженого⁴⁴.

З кожним наступним днем періоду вагітності в організмі жінки відбуваються значні зміни на рівні різних його систем. Зокрема, виділяють такі системи як: імунна, ендокринна, центральна нервова, серцево-судинна, система

³⁹ Див. Брега Л. *Рухова активність під час вагітності як запорука народження здорової дитини.* // Національний університет водного господарства та природокористування. Рівне 2015, 1 с.

⁴⁰ Див. Брега. *Рухова активність під час вагітності як запорука народження здорової дитини*, 1 с.

⁴¹ Див. Міністерство освіти і науки України. - Міністерство охорони здоров'я України. *Фізіологічне акушерство. Змістовий модуль. Навчальний посібник для студентів медичних факультетів.* Київ 2008, 30 с.

⁴² Див. Брега. *Рухова активність під час вагітності як запорука народження здорової дитини*, 1 с.

⁴³ Див. Міністерство освіти і науки України. - Міністерство охорони здоров'я України. *Фізіологічне акушерство*, 30 с.

⁴⁴ Див. Кондратик. *Він, вона та їхні діти. Щастя ростити справжніх*, 51-52 с.

крові, дихальна, кістково-м'язова. Також зародження нового життя в організмі жінки вносить значні корективи у функціонуванні нирок, у шлунково-кишковому тракті, в обміні речовин, у функціях геніталій та молочних залоз. Шкіра та маса тіла майбутньої мами також не залишається поза впливом всіх змін. Про все це краще описано у літературі присвяченій медичній галузі. Коротко перелічивши ці зміни, можна всього лиш уявити, наскільки організм майбутньої матері змінюється у своїй життєдіяльності⁴⁵.

Процес підготовки організму жінки до розвитку та росту плоду в її утробі завершився. Згодом організм жінки готується до моменту пологів, коли сформований людський організм буде спроможний жити поза материнським організмом. До цього моменту лоно матері є домом для малюка, де він перебуває у безпеці та турботі⁴⁶. Настання пологів є піковим моментом у цілому періоді вагітності, бо саме у цьому моменті завершується тривалий процес змін та підготувань організму.

Після народження дитини жінка переходить у новий період, який називається післяпологовим періодом. Цей період, як його ще називають *puerperium*, починається відразу після пологів і триває впродовж 6-ти тижнів. У цьому часі системи організму жінки, зокрема, репродуктивна, намагаються відновитися до того стану, який існував до періоду вагітності. Післяпологовий період поділяється на *ранній* та *пізній*⁴⁷. *Ранній* післяпологовий період настає відразу після того, як дитина опиняється поза тілом матері. Він триває близько двох годин після пологів і направлений на те, щоб, після великого навантаження вагітності та, особливо, пологів, функціональні системи жінки у швидкому темпі адаптувалися до забезпечення знову звичної особистісної життєдіяльності⁴⁸.

⁴⁵ Див. Міністерство освіти і науки України. - Міністерство охорони здоров'я України. *Фізіологічне акушерство*, 30 с.

⁴⁶ Див. Браун-Галковська М. *Домашня психологія: Подружжя, діти, родина*. Львів 2005, 66 с.

⁴⁷ Див. Міністерство освіти і науки України. - Міністерство охорони здоров'я України. *Фізіологічне акушерство*, 78 с.

⁴⁸ Див. Міністерство освіти і науки України. - Міністерство охорони здоров'я України. *Фізіологічне акушерство*, 78 с.

Пізній період починається з моменту переведення породіллі у післяпологове відділення та виписки. Впродовж восьми тижнів цього періоду відбувається інволюція всіх органів та систем організму жінки, які зазнали змін у період вагітності та пологів. Це процес зворотного повернення всіх органів та систем жіночого організму до свого стабільного природнього функціонування. Винятком залишаються молочні залози, функції яких після пологів активізуються. Варто зазначити, що найбільший темп інволюції відбувається в перші 8-12 днів після пологів. І ці зміни є характерними в першу чергу для статевих органів, зокрема для матки⁴⁹. Щодо інших змін в організмі жінки після пологів детальніше описується в медичній літературі, присвяченій акушерській та гінекологічній сфері.

Весь час вагітності характеризується процесом адаптації організму жінки. Всі органи та системи організму матері формуються задля забезпечення життєвого циклу плоду, його росту та розвитку. Для кожного триместру вагітності є характерні певні зміни в організмі жінки відносно розвитку дитини в її лоні. Безпосередньо перед пологами організм жінки починає готуватися до них. А вже після народження дитини починається післяпологовий період, в часі якого організм жінки направлений на те, щоб повернутись до сталого ритму свого функціонування, як це було до вагітності. Проте, як відбувались зміни в період вагітності впродовж тривалого часу, так і процес інволюції усіх систем та функцій організму відбувається впродовж певного періоду часу.

1.4. Психологічно-емоційні аспекти материнства.

Народження дитини завжди вносить значні корективи у життя жінки. Саме явище материнства є унікальним в житті жінки, яке охоплює всі етапи її життя. І якщо жінка не вміє належним чином прийняти цей досвід, це може стати причиною різних психологічних проблем. Тому досвід материнства, який є величним та

⁴⁹ Див. Міністерство освіти і науки України. - Міністерство охорони здоров'я України. *Фізіологічне акушерство*, 78 с.

таємничим, має супроводжуватися належною підтримкою зі сторони різного оточення. І саме це забезпечить психологічне благополуччя для жінок-матерів та допоможе створити позитивне ставлення до материнства та зменшити ризик виникнення психологічних проблем⁵⁰.

Насправді, материнство не обмежується лише репродуктивною функцією та процесом виховання дитини, але включає в себе й весь комплекс факторів, пов'язаних між собою, що створюють материнський зв'язок з дитиною. Материнство у вузькому розумінні цього слова є відносинами, що ґрунтуються на факті народження⁵¹. Але до формування цих відносин зі своєю дитиною жінці потрібно мати психологічну готовність. Зрештою, психологічні аспекти материнства можна помітити ще в дитячому віці, коли дівчатка проявляють своє прагнення материнства в іграх по догляду за ляльками. Саме ці аспекти психологічної готовності створюють «психологічну матку», щоб материнство було реалізовано в належний спосіб⁵².

Кожен психолог через свої певні акценти та приналежність до конкретного підходу пропонує перелік фактів, які свідчать про психологічну готовність до материнства. Зазвичай у визначенні готовності жінки до материнства використовують досить поширений метод протиріччя – між теперішнім життям жінки в даний момент і життям, яке буде після народження дитини⁵³. Проте це не означає, що всі науковці послуговуються цим методом у своїх дослідженнях, оскільки це залежить від підходу, який використовує дослідник.

Для кращого розуміння структури психологічної готовності варто подати бодай одну таку. Зокрема, у нашому дослідженні подаємо структуру психолога Тетяни Гур'янової, яка виділяє 5 аспектів у психологічній готовності до материнства⁵⁴: 1) *Мотиваційний* – сама назва говорить сама за себе, що у цьому аспекті передбачається визначення мотивів майбутньої матері, які пов'язані з

⁵⁰ Див. Yarema. *Analisi etica della maternità surrogate*, 12 с.

⁵¹ Див. Yarema. *Analisi etica della maternità surrogate*, 9-10 с.

⁵² Див. Yarema. *Analisi etica della maternità surrogate*, 9 с.

⁵³ Див. Теляча. *Шляхи формування психологічної готовності*, 23 с.

⁵⁴ Див. Теляча. *Шляхи формування психологічної готовності*, 18 с.

усвідомленням значення дитини та відповідальності за неї⁵⁵. 2) *Оціночний* – передбачає, що майбутня матір оцінює свій ступінь готовності і відповідності власної материнської ролі ідеальному образу матері⁵⁶. 3) *Емоційний* – передбачає емоційне сприйняття жінкою материнства, включаючи сприйняття комфорту і дискомфорту⁵⁷. 4) *Операційний* – передбачає материнську компетентність, яка включає в себе знання, навички, прийоми та способи, які необхідні для догляду за дитиною, а також здатність організовувати власну діяльність⁵⁸. 5) *Регуляційний* – передбачає навички ефективної саморегуляції, які створюють потрібні психологічні умови для жінки в період вагітності, під час пологів та після народження у взаємодії з дитиною⁵⁹. Наявність цих аспектів формують жінку в цілісності до зародження, народження та виховання дитини. Саме тоді, як зазначає дослідниця у галузі психології материнства Галина Філіпова, жінка здатна створити сприятливі умови для розвитку дитини та створити типові взаємини мати-дитина⁶⁰.

Також доцільно подати інформацію щодо мотивації жіноцтва до народження дітей на основі дослідження спеціаліста з психології материнства Галини Філіпової: 1) Досягнення соціального та вікового статусу, а також задоволеність ідеалом «повноцінного життя», яке включає наявність певних матеріальних та соціальних складових, необхідних для того, щоб людина вважала своє життя повним; 2) Продовження роду; 3) Реалізація своїх здібностей через виховання та передачу власного досвіду своєму потомству; 4) Компенсація власних життєвих проблем («аби дитина мала те, чого я не мала у своєму житті»); 5) Вирішити власні життєві проблеми (бажання зміцнити шлюб, довести свої можливості іншим, подбати про уникнення самотності у старості;

⁵⁵ Див. Теляча. *Шляхи формування психологічної готовності*, 24 с.

⁵⁶ Див. Чередниченко Т. *Стиль переживання вагітності як показник психологічної готовності до материнства*. // *Науковий вісник Херсонського державного університету* Серія: Психологічні науки, Випуск 1. Том 2, 2018, 109 с.

⁵⁷ Див. Теляча. *Шляхи формування психологічної готовності*, 24 с.

⁵⁸ Див. Теляча. *Шляхи формування психологічної готовності*, 24 с.

⁵⁹ Див. Чередниченко. *Стиль переживання вагітності як показник психологічної готовності до материнства*, 109 с.

⁶⁰ Див. Теляча. *Шляхи формування психологічної готовності*, 21 с

б) Любов до дітей (радість зі спілкування з дитиною, інтерес до її внутрішнього світу, бажання сприяти розвитку його індивідуальності); 7) Досягнення критичного віку для народження дитини⁶¹.

Психологічна готовність є фундаментом у свідомості жінки, як майбутньої матері. Внаслідок цього жінка буде мати позитивне ставлення до вагітності як до першого кроку свого материнства. Таким чином жінка психологічно успішно зможе перенести вагітність, пологи, буде захоплюватися власною роллю матері і вірити в те, що її дитина буде здоровою та зможе розвиватись в повній мірі⁶².

Вагітність є новим станом для організму жінки. І цей стан може бути як радісним, так і кризовим, в залежності від нейрогормональних змін⁶³. Такі зміни як: емоційна нестабільність, дратівливість, чутливість, високий рівень тривожності, зниження активності та слабкість, - мають адаптивний характер, оскільки мають на меті зниження рівня активності жінки та обмеження контактів із зовнішнім середовищем, надаючи перевагу відпочинку. Відповідно це є адаптацією організму та особистості до тривалого процесу вагітності⁶⁴. Цікавим є те, що психологічні зміни у часі вагітності проявляються в синдромі вагітності, який окреслюють як «новий психологічний стан, обмежений періодом часу, який не починається в день зачаття, а при усвідомленні жінкою свого нового становища, і не закінчується пологами, а в момент прийняття своєї дитини»⁶⁵.

Після усвідомлення та внутрішнього прийняття жінкою свого майбутнього материнства, у неї виникають різні уявлення про це. З одного боку є позитивне – відчуття щастя і гордості, що в швидкому часі «я стану мамою». Це водночас і є захопленням реалізації своєї жіночності. Але з іншого боку жінку переслідують страхи, побоювання та паніка – невпевненість у своїх силах виносити, народити і бути доброю матір'ю для дитини, страх за здоров'я малюка, переживання за

⁶¹ Магдисюк Л. – Демчук В. *Психологічна готовність української молоді до материнства*. // *Monografia Pokonferencyjna Science, Research, Development*, 69 с.

⁶² Див. Коренева Ю. *Психологічне ставлення до материнства й ускладнені психостани вагітної жінки: теоретико-емпіричний аналіз проблеми*. // *Психологічні перспективи* Вип. 32. 2018, 155 с.

⁶³ Див. Крушельницька І. *Екологічний емоційний фон вагітної жінки як барометр здорового розвитку дитини*. // *Актуальні проблеми психології*. Т. 7. Вип. 36, 209 с.

⁶⁴ Див. Сторож В. – Белік Н. *Психологічні властивості ставлення жінок до власної вагітності*. 2 с.

⁶⁵ Сторож. – Белік. *Психологічні властивості ставлення жінок до власної вагітності*, 3-4 с.

свою власну тілесність та сексуальну непривабливість. І саме це обумовлює зміни, які відображаються на емоційному рівні⁶⁶.

Натомість деякі науковці стверджують, що адекватне сприйняття і ставлення до своєї вагітності свідчить про готовність жінки до материнства, в той час як переживання та побоювання відповідають неготовності⁶⁷. Якщо сім'я планувала дитину і жінка готова стати матір'ю, тоді вагітність буде проходити досить спокійно і без значних психо-емоційних змін. Проте якщо вагітність є неочікуваною, тоді психо-емоційний стан жінки зазнає значних розладів⁶⁸. А це все має значний вплив на фізичне та психічне здоров'я малюка, оскільки, будучи в лоні матері, дитина вже відчуває ставлення матері до нього, до почуттів, з якими чекають його появи на світ. Позитивний настрій жінки, яка носить під серцем малюка, може добре впливати на його розвиток, оскільки в такі моменти дитина відчуває щастя і радість через нейрорегулятори. Натомість тривалий пригнічений стан та стресові ситуації значно відображаються на здоров'ї новонародженого⁶⁹.

На основі цього психологи виділяють різні стилі переживання своєї вагітності, такі як: 1) *Адекватний* – позитивне переживання вагітності, коли всі процеси вагітності проходять свій звичайний поетапний розвиток⁷⁰; 2) *Тривожний* – характерним для цього стилю є страх, занепокоєння та депресивний стан особливо у перші три місяці вагітності. Майбутня матір має сумніви та страх щодо свого стану здоров'я та здоров'я плоду. Цей стиль значно активізується першими ворухіннями дитини⁷¹; 3) *Ейфорійний* – жінка перебуває в стані ейфорії і має некритичне ставлення та розуміння серйозності процесу вагітності та пологів. Емоційна система майбутньої матері направлена на

⁶⁶ Див. Сторож. – Белік. *Психологічні властивості ставлення жінок до власної вагітності*, 4 с.

⁶⁷ Див. Коренева. *Психологічне ставлення до материнства й ускладнені психостани вагітної жінки: теоретико-емпіричний аналіз проблеми*, 154 с.

⁶⁸ Див. Сторож. – Белік. *Психологічні властивості ставлення жінок до власної вагітності*, 5 с.

⁶⁹ Див. Крушельницька. *Екологічний емоційний фон вагітної жінки як барометр здорового розвитку дитини*, 210-211 с.

⁷⁰ Див. Чередниченко. *Стиль переживання вагітності як показник психологічної готовності до материнства*, 111 с.

⁷¹ Див. Чередниченко. *Стиль переживання вагітності як показник психологічної готовності до материнства*, 111 с.

позитив. Зазвичай до кінця вагітності можуть бути різного роду ускладнення⁷²;

4) *Ігноруючий* – передбачає пізню ідентифікацію вагітності, процеси вагітності відбуваються, свого роду, із запізненням. Це супроводжується неприємними здивуваннями майбутньої матері⁷³;

5) *Амбівалентний* – характерним для цього стилю є переживання і страхи за вагітність, дитину та пологи. Також жінка здатна переоцінювати зовнішні чинники, що перешкоджає позитивному сприйняттю та переживанню вагітності. Тому цей стиль досить часто співвідноситься з тривожним стилем⁷⁴;

6) *Відторгнення (заперечення)* – вагітність супроводжується негативними емоціями, сприймається як покарання чи перешкода. Майбутня матір відчуває неприйняття та гидливість до малюка, часто може перебувати у депресивному або афективному станах. Такі переживання вагітності можуть призвести до того, що жінка відмовиться від дитини після її народження⁷⁵. Значний вплив на те, який стиль переживання вагітності буде у жінки, має розуміння таких процесів як вагітність, пологи та виховання дитини. Важливе значення на психо-емоційний стан жінки має оточення, а це рідні та близькі люди, які підтримують жінку у часі вагітності та після народження дитини, а також огортають своєю любов'ю немовля у лоні матері, очікуючи на його народження. Тоді вагітна жінка здатна легше долати труднощі та проблеми вагітності, коли вона є готовою до материнства, має знання всіх процесів, які пов'язані з цим, і відчуває підтримку від оточуючого її кола осіб⁷⁶.

Для періоду вагітності характерним є «уявлення» про майбутню дитину. Зазвичай майбутня мати та члени сім'ї ідеалізують майбутню дитину, оскільки вкладають в її образ всі свої бажання, симпатії і досвід. Таким чином формується

⁷² Див. Чередниченко. *Стиль переживання вагітності як показник психологічної готовності до материнства*, 111 с.

⁷³ Див. Чередниченко. *Стиль переживання вагітності як показник психологічної готовності до материнства*, 111-112 с.

⁷⁴ Див. Чередниченко. *Стиль переживання вагітності як показник психологічної готовності до материнства*, 112 с.

⁷⁵ Див. Чередниченко. *Стиль переживання вагітності як показник психологічної готовності до материнства*, 112 с.

⁷⁶ Див. Сторож. – Белік. *Психологічні властивості ставлення жінок до власної вагітності*, 6 с.

образ новонародженого як дитини-мрії. Або, як деякі науковці зазначають, дитина стає подібною до товару, який має бути ідеальним. І ще одним неприємним моментом для матері може бути те, що новонароджена дитина, яка є реальною, не відповідає «уявній дитині», образ якої сформували батьки⁷⁷.

Наступним важливим процесом, який переживає майбутня матір – це пологи. Це мить, коли жінка народжує нове життя, яке вже впродовж дев'яти місяців існує у її лоні. У кожній жінки пологи можуть проходити в дуже різний: легко і природньо або з труднощами і ускладненнями, з якими здебільшого справляються лікарі. Але незважаючи на це варто пам'ятати, що саме пологи – це найбільше випробування і найскладніший момент у житті жінки, коли вона стає «справжньою мамою»⁷⁸. Пологи, що супроводжуються болем і терпінням, стають для майбутньої матері випробуванням особистості. Проте це священний момент народження людської особи⁷⁹.

Незбаром після пологів настає момент, коли мама вперше бачить своє новонароджене дитя. Це є надзвичайне явище материнства, бо саме в цю секунду жінка усвідомлює себе в новій ролі – матері, оскільки бачить новонароджене дитя, з яким вона має зв'язок впродовж дев'яти місяців, проте фізично бачить його вперше. Зазвичай цей перший контакт з новонародженим спростовує уявлення матері і цілої родини про ту «очікувану» дитину або дитину «мрії». Народжене щойно немовля, яке створює дисонанс у свідомості батьків, немовби, провокує їх докласти зусилля у сприйнятті його таким, яким воно є⁸⁰.

Прихід на світ дитини потребує нової побудови стосунків між матір'ю та її дитиною. Хоч, насправді, перше співвідношення між ними започатковується ще тоді, коли жінка виявила своє бажання до материнства, а тим самим і готовність піклуватися про малюка⁸¹. У момент запліднення встановлюється зв'язок жінки та її майбутньої дитини. Цей біологічний зв'язок між двома особами значно

⁷⁷ Див. Yarema. *Analisi etica della maternità surrogate*, 11 с.

⁷⁸ Див. Кондратик. *Він, вона та їхні діти. Щастя ростити справжніх*, 53 с.

⁷⁹ Див. Yarema. *Analisi etica della maternità surrogate*, 11 с.

⁸⁰ Див. Yarema. *Analisi etica della maternità surrogate*, 11-12 с.

⁸¹ Див. Yarema. *Analisi etica della maternità surrogate*, 13 с.

поглиблюється з кожним наступним місяцем вагітності та виходить за свої межі, охоплюючи психо-емоційний та духовний рівні⁸². Тому-то психо-емоційний стан матері має значний вплив на фізичне та психічне здоров'я малюка. Про цей зв'язок матері і дитини зауважує Папа Іван Павло II у своєму «Листі до сімей»:

Перші місяці присутності дитини у материнському лоні творять особливий зв'язок, якому властиве своєрідне виховне значення. Мати у передпологовий період надає форми не лише тілу дитини, але також в непрямий спосіб усій особистості дитини. Хоча ми говоримо про процес, у якому в основному мати впливає на дитину, ми не повинні недооцінювати унікального впливу, який ще ненароджена дитина має на свою матір⁸³.

Насправді, значний вплив на стосунки матері та дитини має й батько, роль якого не обмежується моментом запліднення. Між двома подругами існує міцний зв'язок, який зміцнений любов'ю. У період вагітності підтримка чоловіка надзвичайно необхідна для жінки, оскільки зміни в житті та організмі жінки приносять значний стрес для неї самої та її близького оточення. Проте, будучи зі своєю дружиною і переживаючи розвиток немовляти у її лоні, батько бере участь у материнстві своєї дружини⁸⁴. Тоді материнство сприйматиметься жінкою як радісний процес, оскільки її уважний та чуйний чоловік піклується про неї, підтримує її і дає їй можливість радіти. А хороші стосунки між батьками створюють атмосферу щастя для них самих і для їхнього малюка⁸⁵. Таким чином, стосунки двох перетворюються у стосунки «трьох», бо від атмосфери між подругами залежить розвиток їхньої дитини⁸⁶.

Після народження жінка відповідає вже не тільки за своє життя, але й за життя дитини. Тому цей зв'язок зміцнюється турботою матері про дитину. І саме грудне вигодовування, яке часом породжує багато сумнівів та тривог щодо якості годування немовляти⁸⁷, є тією точкою зустрічі двох, яка зміцнює їхні стосунки. Матір стає невід'ємною частиною життя дитини, чію турботу і присутність вона

⁸² Див. Yarema. *Analisi etica della maternità surrogate*, 13-14 с.

⁸³ *Лист до сімей*, п. 16.

⁸⁴ Див. *Лист до сімей*, п. 16.

⁸⁵ Див. *Відповідальне батьківство та материнство*. // www.rodynaugcc.if.ua. 2.1. (31.04.2023).

⁸⁶ Див. Yarema. *Analisi etica della maternità surrogate*, 13 с.

⁸⁷ Див. Кондратик. *Він, вона та їхні діти. Щастя ростити справжніх*, 55-56 с.

не проміняє нінащо⁸⁸. Але ця турбота не полягає тільки у фізичному плані, але й психологічному та емоційному. Бо саме завдяки цим інтимним стосункам з матір'ю, в яких дитина відчуває свою маму як частину себе і навпаки, мати також відчуває свою дитину як частину себе, відбувається інтегральний розвиток нової особистості⁸⁹. «Відносини мати-дитина не є подвійним “соло”, в якому кожен виконує свою партію і йде своєю дорогою, а є щільним діалогом, в якому мати сприймає потреби, розлади, нездужання та благополуччя дитини та старається відповідати на них належним чином»⁹⁰.

Таким чином, можна ствердити, що явище материнства значно впливає на стиль життя жінки та, навіть, змінює його, при цьому, вносячи значні зміни в організмі жінки та в психо-емоційній сфері. Кожен етап народження нового життя відображається на психо-емоційному стані жінки. І як саме майбутня матір буде переживати ці моменти залежить від її психологічної готовності та усвідомлення свого материнства. Також важливим чинником у психологічній готовності є підтримка близького кола осіб. Період вагітності є для жінки найбільш психологічно та емоційно нестабільним, оскільки в її організмі відбувається кардинальна підготовка та адаптація організму до розвитку у ньому нового життя. Пологи є найскладнішими у житті жінки, проте це мить, коли вона отримує це звання «мати». Після народження психо-емоційний стан жінки спрямований на догляд та турботу про малюка. На кожному етапі свого материнства жінка має тісний психо-емоційний зв'язок зі своєю дитиною, що має значний вплив на розвиток фізичного та психічного здоров'я дитини. Материнство вносить зміни у всі сфери життя жінки, тому, якщо їх не прийняти, воно може спричинити психологічні розлади.

Підсумовуючи розділ, можна зробити висновок, що подружжя є ідеальним середовищем для зародження нового життя. Сам Господь доручає людині участь у зародженні нової людини. Саме через подружній союз обидві особи різної

⁸⁸ Див. Yarema. *Analisi etica della maternità surrogata*, 12 с.

⁸⁹ Див. Yarema. *Analisi etica della maternità surrogata*, 14-15 с.

⁹⁰ Yarema. *Analisi etica della maternità surrogata*, 13 с.

статті здатні реалізувати своє покликання – бути співучасниками у справі творення нового життя. Через любов між двома особами у подружжі, яка полягає у даруванні самого себе, подруги стають співпрацівниками Творця у приведенні людської особи у світ. Народжене через жінку дитя є особливим даром для кожної сім'ї, оскільки є плодом любові двох осіб, а також реалізацією їхнього спільного покликання до прокреації. Бо саме завдяки один одному подруги можуть стати батьком та матір'ю. Зокрема, материнство є особливим покликанням жінки. І це материнство може бути як фізичним, так і духовним. Проте жінки часто неготові відважитись на фізичне материнство, оскільки це значно змінює спосіб життя, додаючи нових обов'язків та відповідальності. Бо бути матір'ю означає бути готовою пожертвувати собою заради нового життя. І ця жертва полягає у кар'єрі, у власній тілесності, у способі життя та багато чому іншому. Зародження дитини у лоні матері вносить значні зміни в психоемоційному та біологічно-фізіологічному рівнях. Тому так важливо для матері бути готовою до материнства, бо тоді переживання вагітності та пологів буде усвідомлюватись з іншої перспективи. Дуже важливим на будь-якому етапі зростання дитини від моменту зачаття, щоб подруги й надалі залишалися удвох. Бо часто трапляється, що батько виконав свою роль у момент зачаття, а далі контроль всієї ситуації належить матері. Саме стосунки батьків відображаються на фізичному та психічному розвитку дитини. І незважаючи на всі зміни на психологічному, емоційному та фізичному рівні здоров'я жінки, після пологів всі рівні поступово повертаються до свого звичного стану. І таким чином через подружню любов, вагітність, пологи та виховання новонародженого чоловік та жінка реалізують своє невід'ємне покликання – батьківства та материнства. Але жінки, які бажають стати сурогатними матерями, стають всього лиш інкубаторами. А з іншого боку є жінки, які самі можуть бути матерями, не маючи проблем зі здоров'ям, але відмовляються вагітніти, виношувати та народжувати, щоб не зіпсувати зовнішній вигляд, тому замовляють послуги сурогатних мам.

РОЗДІЛ 2

ПОНЯТТЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА ТА ЙОГО ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК

Сьогодні досить часто подружні пари стикаються з проблемою безпліддя. Причинами цієї проблеми можуть різні фактори як зі сторони чоловіка, так і зі сторони жінки. Проте невгамовне бажання мати дитину спонукає батьків шукати різних способів вирішення ситуації. Одним з таких є явище сурогатного материнства. Ця штучна репродуктивна технологія зародилася з розвитком інших таких, оскільки включає в собі й їхнє використання. Згодом сурогатне материнство набрало такого темпу поширення, що країни були зобов'язані прийняти на законодавчому рівні закони, які б регулювали цю процедуру. Проте чи лікує ця штучна репродуктивна технологія безпліддя?

2.1. Безпліддя як передумова сурогатного материнства.

У процесі творення чоловіка та жінки, Бог, окрім сотворення їх на Свій образ, обдаровує їх особливою гідністю – бути співучасниками у Його творчій силі та батьківстві. Тим-то дві особи різної статі, які з'єднані у подружньому союзі святою Тайною Подружжя, покликані за своєю природою дати життя новій людській особі. Це вони здатні реалізувати у спільному єднанні, водночас співпрацюючи з Творцем. Саме завдяки взаємній любові двох подругів народжується дитина. І ця дитина є бажаною своїми батьками та плодом їхнього взаємного дарування себе¹.

У самій природі чоловіка та жінки закладено, що через найтісніше статеве єднання вони стають здатними зачати нове життя. Таким чином між єднальним та прокреативним значеннями подружнього акту існує нерозривний зв'язок, бо кожен подружній акт повинен бути відкритим на життя². Навіть у Кодексі

¹ Див. Yarema M. *Analisi etica della maternità surrogata* [PDF]. Dissertazione per la licenza, Ateneo Pontificio Regina Apostol Orum. Roma 2011, 17 с.

² Див. Павло VI. Енцикліка *Humanae Vitae* [«Людське життя»]. Львів 2008, п. 11-12.

Канонів Східних Церков йдеться про те, що «подружній союз, заснований Творцем і наділений Його законами..., за своєю природою призначається для добра супругів та народження і виховання дітей»³. Тобто, одним з природніх мотивів подружнього союзу є народження та виховання дітей. Але, якщо подружній акт взаємної любові закритий на передавання людського життя, то самі подруги руйнують та заперечують ціль і призначення подружнього союзу. А заперечуючи Божий задум і Його волю щодо подружжя, вони тим самим суперечать своїй власній природі та їхнім найінтимнішим стосункам.

З кожним роком число безплідних пар кардинально зростає. Ці подружжя хочуть мати дітей, але через певні фізичні проблеми одного чи двох подругів не можуть їх мати. Або й взагалі, будучи здоровими, подружжя може бути безплідним. Тому сьогодні радше говорять не про чоловіче чи жіноче безпліддя, а подружнє безпліддя, яке буває первинним, вторинним, абсолютним і відносим⁴. Згідно з визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) безплідним вважається подружжя, в якому жінка не вагітніє після одного або двох років активного статевого життя без використання будь-яких протизаплідних засобів, за умови, що подружжя дітородного віку⁵. Ця проблема є досить поширеною та актуальною у цілому світі, і Україна в цьому випадку не є винятком.

З однаковою частотою причинами безплідного шлюбу можуть бути як і жіночі, так і чоловічі проблеми репродуктивного здоров'я. Чоловіче та жіноче безпліддя можуть бути як набутими, так і вродженими. Невід'ємними факторами, що впливають на чоловіче та жіноче безпліддя є: алкоголь, куріння, наркотики, радіація, венеричні захворювання, забруднене середовище життя і праці. Зокрема, у жінок, окрім згаданих факторів, ще додаються: вік, часте використання контрацептивних засобів, попередні аборти, хірургічне втручання,

³ Кодекс Канонів Східних Церков. Львів 1995, кан. 776.

⁴ Див. П'єтро М. Л. – Мінакорі Р. *Допоміжні репродуктивні технології. // Біоетика. Підручник для медичних вищих навчальних закладів.* Львів 2007, 468 с.

⁵ Жінкам та чоловікам репродуктивного віку захворювання репродуктивної сфери. //www.reprohealth.info (31.01.2023).

нераціональне харчування, наявність стресів⁶. Відповідно ці всі передумови стають подразниками захворювань організму жінки, що згодом безпосередньо виявляється в фізіології репродукції. Такими наслідками на рівні організму є: імунологічні зміни, ендокринні зміни, механічні, інфекції, ендометріоз та інші⁷. Проблема безпліддя полягає в тому, що з різних причин чоловіча і жіноча гамети не можуть злитися. Може бути проблема, коли зигота не може прикріпитись до стінки матки, гормональні розлади, що негативно впливають на ріст і розвиток плода. Невиношуваність та викидні теж належать до проблеми безпліддя⁸.

З розвитком науки, медицини і технологій людство відкрило перед собою великий спектр можливостей. Зокрема, медицина намагалася дати відповідь на виклик безпліддя, вдаючись до більш чи менш ефективних та науково обґрунтованих методів. Проте це вимагало надмірних зусиль та терпіння для подружньої пари. При тому велика кількість пар все ж таки залишалися безплідними попри процес лікування, оскільки ця неплідність була остаточною та незворотною⁹. Таким чином, наука вдалася до вирішення цієї проблеми в той спосіб, що розробила допоміжні репродуктивні технології, які мають лікувати безпліддя пари. Бо якщо не лікувати причини безпліддя, то означає нівелювати в результаті його негативний ефект. Проте ці допоміжні методи здебільшого не лікують і не повертають природну дітородну спроможність, вони, навпаки, відштовхують природні процеси вбік, але натомість дають можливість «отримати» довгоочікувану дитину за допомогою спеціальних технологічних маніпуляцій¹⁰. Бо лікувати – означає усувати перепони, допомагати життєво важливим процесам, а не брати на себе вирішення проблем, що належать до моральної компетенції сімейної пари¹¹.

Однією з методик штучних репродуктивних технологій є техніка сурогатного материнства, яка в свій процес передбачає застосування широкого

⁶ Див. Бойко І. *Біоетика: скрипт для студентів*. Львів 2007, 108 с.

⁷ Див. П'єтро. – Мінакорі. *Допоміжні репродуктивні технології*, 468-469 с.

⁸ Див. П'єтро. – Мінакорі. *Допоміжні репродуктивні технології*, 468-469 с.

⁹ Див. П'єтро. – Мінакорі. *Допоміжні репродуктивні технології*, 469 с.

¹⁰ Див. П'єтро. – Мінакорі. *Допоміжні репродуктивні технології*, 467 с.

¹¹ Див. Бойко. *Біоетика: скрипт для студентів*, 108 с.

комплексу технік штучного запліднення. Сурогатне материнство намагається «вирішити» проблему безпліддя в спосіб, що жінка дітородного віку виношує дитину для замовника (подружня пара, одностатеві партнери, окрема особа) за окрему плату (комерційно) або зі своєї доброї волі (альтруїстично). Таку жінку називають сурогатною матір'ю¹².

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що сьогодні у цілому світі проблема безпліддя є значно поширеною і з кожним днем число пар, які живуть надією, неймовірно збільшується. Причинами цього є безпліддя як чоловічої, так і жіночої репродуктивної системи. Проте людство завжди намагалося знайти відповідь на актуальні проблеми. Такою допомогою з боку медицини для багатьох подружніх пар стало винайдення штучних репродуктивних технологій, які не лікують безпліддя, а всього лиш заміняють природній процес зачаття та дають можливість здійснити бажання сім'ї – «мати» дитину. Сурогатне материнство, зокрема, теж належить до цих репродуктивних технологій, про яке можна буде дізнатися більше у наступних абзацах цієї роботи.

2.2. Визначення сурогатного материнства.

Сурогатне материнство – це одна з масштабних проблем, яка спричинила довготривалі рефлексії у сфері біоетики, а також підняла жваві дискусії на законодавчому рівні у багатьох країнах світу. Тому якогось конкретного одностайного визначення цієї штучної репродуктивної технології не існує, оскільки кожна країна, зокрема, на законодавчому рівні, кожен автор чи клініка репродуктивних технологій надають якесь своє значення цьому поняттю. Але незважаючи на розбіжність пояснень, кожен розуміє, про що йде мова. Варто підсумувати різноманіття сурогатного материнства.

Сам термін походить від латинського слова *subrogare* що також видозмінюється у *surrogare* і описово означає «вибрати на чиесь місце»¹³, тобто

¹² Див. Балог П. *Сурогатне материнство і етика*. // www.risu.ua (1.10.2022).

¹³ Балог. *Сурогатне материнство і етика*. (31.01.2023).

тут йдеться про іншу особу жіночої статі (або навіть про іншу матку, в яку помістять запліднену яйцеклітину), яка замінить жінку у процесі виношення та народження дитини (про процес зачаття не йде мова, оскільки він відбувається поза тілами обидвох жінок).

Зокрема, *Encyclopedia of Global Bioethics* містить таке пояснення цього поняття: «терміни “сурогатне материнство” або “сурогатна матір” зазвичай застосовуються до жінки, яка виношує та народжує дитину від імені іншої пари»¹⁴.

Країни, які мають правове регулювання цього штучного репродуктивного методу, мають закріплене в законодавстві визначення. Тому в Австралії сурогатне материнство розцінюється як:

Угода, за якою жінка (біологічна мати) погоджується народити дитину або дітей для людини або пари (потенційних батьків), які не можуть або не хочуть зачати і мати дітей, з наміром, що потенційні батьки нести відповідальність за виховання дитини або дітей, народжених в результаті домовленості, і що біологічна мати і її партнер не будуть нести цю відповідальність¹⁵.

У Великобританії сурогатне материнство визначається як процес, в якому жінка, яка уклала договір з безплідним подружжям, виношує дитину від їх імені та на їхнє замовлення¹⁶. У США через відсутність єдиного закону щодо цієї допоміжної репродуктивної технології, існує декілька підходів у розумінні цієї практики.

Щодо України, то в законодавстві вперше вжито згадку про сурогатне материнство в Наказі Міністерства охорони здоров'я України про затвердження Інструкції про порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій №771 від 23 грудня 2008 року, проте визначення терміну немає. Відповідно це спричинило жваві дискусії у колах українських науковців, де кожен намагався висунути свою пропозицію розуміння сурогатного материнства. Тому однозначного і правильного визначення немає. Проте необхідно ознайомитися із

¹⁴ Henk Tev Have. *Surrogacy*. // *Encyclopedia of Global Bioethics*. // www.researchgate.net (31.01.2023).

¹⁵ Якущенко Ю. *Правове регулювання допоміжних репродуктивних технологій в Україні*. Кваліфікаційна робота магістра, Сумський державний університет 2020, 24-25 с.

¹⁶ Див. Якущенко. *Правове регулювання допоміжних репродуктивних технологій в Україні*, 24 с.

визначеннями, які свого часу зробили вітчизняні науковці, шукаючи однозначного і правильного. Зокрема, сурогатне материнство визначають як:

- штучне запліднення, імплантацію ембріона, а також виношування дитини для подружньої пари, якій дитина буде генетично рідною, а для жінки, що виношує її – «біологічно чужою»
- угоду між особами, які мають бажання стати батьками, та жінкою (сурогатною матір'ю), яка згодна пройти процедуру штучного запліднення, а потім виносити і народити дитину, з подальшою передачею її майбутнім батькам за винагороду або без такої;
- процес зачаття шляхом екстракорпорального запліднення, виношування та народження дитини з метою передачі малюка іншим людям;
- метод допоміжних репродуктивних технологій, відповідно до якого жінка, на основі договору з особами, що звернулися за її послугами, проходить процедуру імплантації ембріона, що був створений на основі екстракорпорального запліднення, виношує дитину з метою народити і передати її цим особам;
- допоміжну репродуктивну технологію, у випадку застосування якої жінка добровільно погоджується завагітніти, а згодом виносити і народити генетично чужу їй дитину з подальшою передачею її біологічним батькам¹⁷.

Серед усіх визначень можна виділити три головні ознаки, а саме: *жінку*, яка не є генетично спорідненою із дитиною, яку виношує; *пару-замовників*, які мають мати генетичний зв'язок з дитиною; *угода між замовником та виконавцем*, яка засвідчує, що після народження дитина буде передана подружжю.

Доволі часто у різних мовах на рівні з сурогатним материнством можна зустріти такий термін як «заміщене материнство» або «замісне материнство». Цей термін походить ще з витоків сурогатного материнства, коли воно ще тільки починало свій розвиток. Зараз це поняття не є дуже поширеним, проте його ще можна зустріти на сторінках деяких видань. Різницю між замісним та сурогатним материнством можна буде побачити у наступних підрозділах, де акцент буде поставлено на історичному розвитку сурогатного материнства.

Також досить поширеним є порівняння сурогатного материнства з найманням няні. Як подружжя наймає няню-годувальницю, щоб та виховала і доглянула за їхньою дитиною, так пара-замовник укладає договір з сурогатною матір'ю, щоб та виносила їм дитину, надаючи свою матку в оренду. За це, відповідно, вона отримує винагороду, як це звично відбувається з нянею. Тому

¹⁷ Барса. *Правове регулювання сурогатного материнства в Україні*. 2020, 9-10 с.

сурогатне материнство у такому розумінні розглядають як нову професію для жінок з високою оплатою праці¹⁸.

Католицька Церква згідно з визначенням Конгрегації Доктрини Віри, яке подано в *«Інструкції про повагу до людського життя»*, під поняттям сурогатного материнства розуміє подвійну ситуацію, зокрема, ту, коли жінка, яка виношує ембріон, отриманий через злиття гамет двох «донорів», зобов'язується після народження дитину віддати її стороні, яка замовила чи уклала договір про вагітність. Наступна ситуація, коли жінка виношує ембріон, зачатий її власною яйцеклітиною та спермою чоловіка, який не є її чоловіком. І також зобов'язується віддати дитину після перенесення вагітності¹⁹.

Підводячи підсумок, можна зазначити, що сурогатне материнство не має одноставного визначення. Ця тема є досить поширеною і актуальною, тому багато дискусій досі точаться навколо неї. Кожна країна має певне визначення на основі законодавства, в якому йдеться про цю штучну репродуктивну технологію. Щодо України – в нас є згадка про сурогатне материнство, але визначення не подається. Проте українські дослідники, визначення яких були розглянуті, висунули свої пропозиції щодо цього поняття. Католицька Церква у своїх документах також дала визначення цьому явищу. В основному різноманітні визначення охоплюють низку практик, які відрізняються в деталях, але, по суті, включають жінку (сурогатну матір), яка ініціює та виношує дитину в альтруїстичний або комерційний спосіб, маючи намір віддати її після народження замовнику. Жінка зазвичай немає генетичного зв'язку з дитиною, оскільки при заплідненні використовувався генетичний матеріал замовників або донорів.

¹⁸ Див. Sgreccia E. *Manuale di Bioetica*. V. I. Milano 2007, 554 с.

¹⁹ Священна Конгрегація у справах віровчення. Інструкція *Donum vitae* [«Дар життя»]. Львів 2008, II. 3.

2.3. Види сурогатного материнства.

Розрізняють різні види сурогатного материнства щодо використання біологічного матеріалу в процесі запліднення, а також щодо винагороди. Цей підрозділ буде присвячено опис розвитку того чи іншого виду сурогатного материнства. На сьогоднішній день сурогатне материнство щодо використання генетичного матеріалу поділяють на *генетичне (традиційне, гендерне, часткове)* та *гестаційне (повне)*.

У *генетичному* сурогатному материнстві жінка, яка виношує дитину для пари-замовників, є генетично та біологічно спорідненою з дитиною, яку виношує. Для запліднення використовують яйцеклітину сурогатної матері та сперматозоїд майбутнього батька або донора. Запліднення може відбуватися поза тілом жінки або за допомогою штучної інсемінації²⁰. Цей вид здебільшого заборонений у різних країнах, оскільки закони забороняють, щоб сурогатна матір була ще й донором яйцеклітини.

Гестаційний вид сурогатного материнства передбачає, що жінка немає жодного біологічного зв'язку з дитиною, яку виношує. Для реалізації цього виду сурогатного материнства використовуються біологічні матеріали подружжя-замовників або донорів. Весь процес запліднення відбувається у пробірці, тому цей вид став доступним суспільству після відкриття екстракорпорального запліднення. Після запліднення ембріон переносять і прикріплюють до матки жінки, яка уклала договір про виношення, народження та передачу дитини замовнику, що хоче «отримати» дитину у такий спосіб²¹. Ця форма сурогатного материнства є найпоширенішою, оскільки саме в такий спосіб використовують жінку, щоб вона виносила і народила генетично чужу для себе, але рідну для подружжя дитину.

²⁰ Див. Cook, R. *Donating Parenthood: Perspectives on Parenthood from Surrogacy and Gamete Donation. What is a Parent? A Socio-Legal Analysis.* / ed: Bainham A., Sclater S., Richards M. London 1999, 124 с.

²¹ Див. Cook, R. *Donating Parenthood: Perspectives on Parenthood from Surrogacy and Gamete Donation. What is a Parent? A Socio-Legal Analysis*, 124 с; Див. Юнін О. *Цивільно-правові аспекти сурогатного материнства.* // Науковий вісник ДДУВС № 3 2017, 120 с.

Також розрізняють сурогатне материнство *альтруїстичне* та *комерційне* в залежності від грошової винагороди жінці, яка погодилася на цю техніку. Якщо жінка отримує грошову винагороду, прописану в угоді, яку укладає з подружньою парою, то такий вид сурогатного материнства називається комерційним. При цьому, сурогатна матір отримує всього лиш половину суми на початку, а решту отримує після «якісного» результату. Якщо б дитина народилася з якимись вадами чи з певними порушеннями, прописаними у контракті, і замовник не захотів забирати її, то відповідно іншу частину суми сурогатна матір вже не отримає²². Натомість, коли мотивом жінки є добро для безплідної пари і вона виношує дитину без будь-якої винагороди, то такий вид зватиметься альтруїстичним. Зазвичай подружжя покриває витрати, пов'язані з виношенням та народженням дитини. В альтруїстичний спосіб часто залучені родичі подружньої пари (це може бути сестра чи матір, чи хтось з далекої родини)²³.

Зокрема, британський дослідник Dejan Donev у своїй статті згадує про ще один різновид класифікації. Він виділяє *сімейне* і *дружнє* сурогатне материнство, які можна віднести до альтруїстичного виду. З назви кожного виду можна зрозуміти, хто залучається до процесу виношення дитини: у сімейному – хтось з родини; у дружньому – хтось з дружнього кола сім'ї. У такий спосіб через свою приналежність у різний спосіб до подружньої пари вони альтруїстично служать для неї ж²⁴.

З огляду на згадані види сурогатного материнства можна зробити висновок, що воно має свою класифікацію по залученні генетичного матеріалу та щодо грошової винагороди. Гендерний вид здебільшого заборонений у різних країнах, проте свого часу він зіграв важливу роль в історії становлення сурогатного материнства, на чому зацентруємо увагу в наступному підрозділі.

²² Див. Ярема М. *Або сурогатне, або материнство: чому поняття «сурогатне материнство» є суперечністю саме в собі* // www.xic.com.ua (31.01.2023).

²³ Див. Ярема М. *Або сурогатне, або материнство: чому поняття «сурогатне материнство» є суперечністю саме в собі*. (31.01.2023).

²⁴ Див. Donev D. *Surrogate (Replacement) Motherhood or should the uterus be rented?* // www.researchgate.net 219-220 с. (31.01.2023).

2.4. Історичний розвиток сурогатного материнства.

Ще до появи відомого нам сьогодні сурогатного материнства поширеною свого часу була практика замісного або заміщеного материнства. Воно практикувалося з давніх давен і було єдиним способом для бездітної сім'ї мати дитину. Одним з таких прикладів є історія зі Святого Письма, яка розповідає про безплідну Сару та її служницю Агар (Бут 16, 1-15). Через свою безплідність Сара забажала в Авраама, щоб той зійшовся з рабинею Агар і та їм породила потомство. Так і сталося і отримали Сара та Авраам Ізмаїла у спосіб замісного материнства.

Ще однією схожою історією є ситуація з Яковом, Лією та Рахиллю, коли жінки також були безплідними. Рахиль від початку була неплідною і прагнула дати потомство у спосіб використання своєї служниці Білги. А Лія свого часу перестала родити і попросила свою служницю Зілпу народити їй дітей від Якова (Бут 30). З переліченого можна зрозуміти, що в такому часі, коли ще наука та медицина не були розвинуті так досконало, люди знаходили спосіб подолання безпліддя, використовуючи служниць. Проте в цьому процесі народження нащадків не було штучного запліднення, оскільки воно виникло значно пізніше, що згодом вдасться побачити. Чоловік та служниця повинні були статево зблизитись, щоб відбулося зачаття, а вже опісля рабиня виконувала роль сурогатної матері, маючи при цьому генетичне споріднення з дитиною.

Варто також згадати ще один приклад з Біблії, який у свій спосіб є дотичним до сурогатного батьківства. У законі Мойсея є згадка про левіратний шлюб (дівер)– коли вдова вдруге мала вийти заміж за брата свого покійного чоловіка, щоб народити потомство. Такий приклад маємо у Бут 38, 8, коли Юда сказав до Онана виконати діверський обов'язок. Тут мова йде про плідних вдів, проблема тільки полягає в тому, в який спосіб їм зачати потомство. Таким чином, самотні жінки отримували потомство від родини свого чоловіка. Натомість сьогодні самотні жінки можуть скористатися послугами банків сперми або послугами сурогатної матері, де біологічний матеріал буде від донора.

Ще у Стародавньому Єгипті фараони використовували своїх наложниць для народження хлопчиків – майбутніх спадкоємців. Проте їхні права були доволі обмеженими, вони мали право досягнути трон за відсутності іншого законного спадкоємця²⁵. Також мешканці Стародавньої Греції та Риму часто «давали в найм» для безплідних пар, а саме чоловіки віддавали своїх дружин «у найми» подружнім парам, які були безплідними. Відтоді зберігся відомий напис «Laudatio Turiae», який вказує на сурогатне материнство як на «розумний засіб» для подолання бездітності²⁶.

Неможливо не згадати того факту, що сурогатне материнство було поширене у Месопотамії в середині XVIII ст до н. е. Зокрема, що найважливіше – воно мало вже законодавче регулювання, оскільки було прописане у Кодексі законів царя Хаммурапі. Тому Кодекс Хаммурапі є першим документом, який регулював сурогатне материнство. У §145 цього Кодексу йшлося наступне:

Якщо чоловік візьме шлюб із безплідною жінкою, вона не народить йому дітей, і він захоче взяти собі наложницю, цей чоловік може взяти собі наложницю і ввести її в свій дім; цю наложницю не слід прирівнювати до дружини²⁷.

Американські індіанці також використовували сурогатних матерів у продовженні свого роду. В них була випрацювана схема – якщо жінка не могла завагітніти, її чоловік звертався до вождя племені, який відправляв чоловіка на лікування. Після цього, якщо жінка знову ж не вагітніє, чоловік знову звертався до вождя племені, який давав дозвіл на те, щоб інша жінка народила цьому чоловікові потомство²⁸.

Завдяки цим історичним описам можна побачити, як людство намагалося подолати проблему бездітності. Саме в такий спосіб, «природнім шляхом», безплідні подружжя намагалися отримати бажану дитину і тим самим продовжити свій рід. Вповні це не можна назвати сурогатним материнством,

²⁵ Див. Якущенко. *Правове регулювання допоміжних репродуктивних технологій в Україні*, 10 с.

²⁶ Див. Якущенко Ю. *Еволюція сурогатного материнства: правовий аспект*. // *Правові горизонти* Випуск 21 (34) 2020, 42 с.

²⁷ Якущенко. *Еволюція сурогатного материнства: правовий аспект*, 42 с.

²⁸ Див. Якущенко. *Еволюція сурогатного материнства: правовий аспект*, 43 с.

оскільки воно не співпадає з тим, яким воно є зараз. Проте воно свого часу мало й свою назву – «замісне материнство», коли жінка виношує свою яйцеклітину, запліднену насінням чоловіка з безплідного подружжя. І цю дитину «матір-замісниця» також повинна була віддати²⁹. Ще в ті часи ця тема була суперечливою і кроком проти етики та моралі. Проте жага породити потомство була настільки велика, що люди відважувались на такий крок.

Значний поштовх у розвитку та поширенні сурогатного материнства спричинило винайдення штучного запліднення. Вперше у 1770-х роках у Лондоні задокументували штучне запліднення жінки хірургом Джоном Хантером. Процедура пройшла успішно – жінці вдалося завагітніти³⁰.

У 1930-х роках Г. Пінкус винайшов технології перенесення гамет в фаллопієві труби жінки. На цих технологіях досі базуються сучасні програми сурогатного материнства³¹. Екстракорпоральне запліднення з'являється значно пізніше. Основоположниками сучасного методу запліднення *in vitro* є британські вчені – Р. Едвардс (Robert Edwards) та П. Степто (Patrick Steptoe), які в 1978 році вперше успішно імплантували в порожнину матки пацієнтки Леслі Браун штучно запліднений ембріон, в результаті – вона народила дочку Луїзу³².

У 1976 році Мічиганський адвокат Ноел Кін засновує першу у світі агенцію сурогатного материнства. Перші програми були виключно «традиційними», тобто за допомогою техніки *in vitro* запліднювалась яйцеклітина сурогатної матері спермою біологічного батька³³. Згодом було підписано перший комерційний договір, який передбачав грошову винагороду за виношення та народження дитини. А вже у 1986 році народилася перша в світі дитина від гестаційної сурогатної матері³⁴.

Також в історії почали з'являтися випадки, коли сурогатними матерями ставали близькі родичі безплідної жінки. Зокрема, в 1987 році у Південно-

²⁹ Див. Балог. *Сурогатне материнство і етика*. (31.01.2023).

³⁰ Див. Якущенко. *Еволюція сурогатного материнства: правовий аспект*, 43 с.

³¹ Див. Барса. *Правове регулювання сурогатного материнства в Україні*, 6 с.

³² Див. Якущенко. *Правове регулювання допоміжних репродуктивних технологій в Україні*, 12 с.

³³ Див. Барса. *Правове регулювання сурогатного материнства в Україні*, 7 с.

³⁴ Див. Якущенко. *Еволюція сурогатного материнства: правовий аспект*, 43 с.

Африканській республіці така програма сурогатного материнства була реалізована між донькою та матір'ю, яка виносила та народила для своєї доньки дитину, в той час ставши бабусею онуків. З того моменту виділився окремий вид сурогатного материнства – «альтруїстичний», коли сурогатна матір не отримує грошової винагороди, а робить вчинок з жести доброї волі для безплідної родички³⁵.

В Україні перша вдала спроба екстракорпорального запліднення відбулася в 1990 році, а вже в 1995 році у Харкові сурогатній матері вдалося народити потомство для своєї безплідної доньки³⁶. У 1992 році в Україні було внесено зміни до статті 56 Кодексу про шлюб та сім'ю, що закріпили сурогатне материнство на законодавчому рівні. Згідно з цими змінами, якщо дружина письмово дала свою згоду чоловікові на те, щоб інша жінка (донор) зачала та народила дитину, то дружина буде вважатися юридичною матір'ю цієї дитини і не матиме права оскаржувати такий запис³⁷.

З описаного можна зробити висновок, що людство завжди намагалось обійти проблему безпліддя (бездітності). Сурогатне материнство, яке було ще у формі «замісного материнства», стало єдиною надією для багатьох пар у проблемі безпліддя. З історії також видно, що безпліддя зазвичай відносилось до жінки. Зокрема, також стає зрозумілим, що ця допоміжна репродуктивна технологія розвинулась з простої «заміни» жінки у цілу лабораторну маніпуляцію. Також можна досвідчити, що ще з давніх давен сурогатне материнство мало законодавче регулювання. Варто згадати, що значний внесок у розвитку сурогатного материнства зіграло винайдення штучного запліднення взамін заплідненню природнім шляхом, що зробило цю техніку більш суспільно доступною. І в результаті народилися перші діти від сурогатних матерів, почали відкриватись агенції, з'являлись різні форми сурогатного материнства і так воно поступово поширилось по цілому світі.

³⁵ Див. Якущенко. *Еволюція сурогатного материнства: правовий аспект*, 43 с.

³⁶ Див. Якущенко. *Правове регулювання допоміжних репродуктивних технологій в Україні*, 16 с.

³⁷ Див. Якущенко. *Правове регулювання допоміжних репродуктивних технологій в Україні*, 17 с.

2.5. Поширення сурогатного материнства у світі.

Розглянувши історію сурогатного материнства, можна побачити, яких обертів воно набрало і як поширилося у різних країнах світу. На сьогоднішній день кожна країна на законодавчому рівні зробила своє рішення щодо дозволених чи недозволених цієї допоміжної репродуктивної технології. Ці рішення приймалися не просто так, а на основі певного досвіду інших держав, але й також власного досвіду окремо взятої країни. Зокрема, варто згадати, що значний внесок у регулювання сурогатного материнства зробили прецедентні випадки з сурогатними матерями. Доцільно буде розглянути, які неприємні ситуації траплялися в історії та на які законодавчі рішення держав вони вплинули.

Щодо поглядів суспільства на це явище, то є декілька категорій людей: 1) частина суспільства категорично засуджує; 2) хтось підтримує, оскільки вважає це єдиною надією безплідної пари «отримати» дитину в такий спосіб; 3) хтось каже, що це крайній випадок, до якого можна вдатися, використавши перед цим всі «менш злі» техніки; 4) а ще інші відстоюють позитивну сторону цього явища, за умови, що це робиться не з комерційних мотивів³⁸. Тому, щодо цієї репродуктивної технології кожна країна свого часу зробила певні законодавчі рішення, оскільки переважна більшість суспільства була прихильниками певної думки відносно цього методу.

Щодо випадків, які набули масштабного розголосу, відомим є випадок під назвою «Baby M», який привернув увагу американського суспільства та висвітлив людству сурогатне материнство у всій своїй сутті. Суть цієї ситуації полягає в тому, що сурогатна матір після народження генетично рідної дитини не бажала віддавати її безплідній парі. Справу було передано до суду Нью-Джерсі, який виніс свій вирок, начебто, на користь обидвох сторін – пані Уайтхед, яка була гендерною сурогатною матір'ю, було визнано матір'ю дитини і надано їй право на відвідування дитини, а опіка над дитиною переходила до

³⁸ Див. Балог. *Сурогатне материнство і етика*. (2.10.2022).

подружньої пари Штернів, оскільки це було задля блага самої дитини, бо генетична мати дитини мала психічну неврівноваженість³⁹. Ця ситуація привела до того, що велике число фахівців у цій галузі стали схильними до гестаційного сурогатного материнства, оскільки традиційне породжує багато проблем на рівнях етичному та правовому. Також це спонукало багато штатів вдатися до визнання комерційного сурогатного материнства незаконною практикою⁴⁰.

Незадовго після цієї справи наступним резонансним випадком стала справа «Джонсон проти Калверт». Гестаційна сурогатна мати відмовилася передати новонароджену дитину генетичним батькам. Відповідно подружжя зробило позов до суду. Верховний Суд США рішенням від 20-го травня 1993 року визнав матір'ю дитини жінку, «яка мала намір народити та виховати дитину». Суд прийняв рішення, що при відсутності генетичного зв'язку між матір'ю та дитиною, пріоритетним визнається генетичний зв'язок, який супроводжується наміром народити дитину⁴¹.

В європейському контексті було низка відомих юридичних справ, пов'язаних із сурогатним материнством, які внесли свій внесок у формування законодавства, яке регулює цю репродуктивну техніку. Одним із факторів, що сприяв прийняттю першого у світі закону про сурогатне материнство, була ситуація транскордонного сурогатного материнства, коли жінка з однієї країни виносила і народила дитину для іноземних батьків. Це викликало обурення у суспільстві і привернуло увагу до проблеми торгівлі немовлятами. Таким чином, у Сполученому Королівстві Британії та Північної Ірландії був ухвалений перший у світі закон, що регулює сурогатне материнство, який передбачав заборону комерційного сурогатного материнства⁴².

Як наслідок, зараз є багато держав, в яких сурогатне материнство є забороненим, в деяких воно є дозволеним з альтруїстичним підходом, а десь воно

³⁹ Див. Якущенко. *Правове регулювання допоміжних репродуктивних технологій в Україні*, 14-15 с.

⁴⁰ Див. Тимчак А. *Біоетичні та юридичні аспекти сурогатного материнства*. // *Alma Mater (журнал студентів Папської української колегії св. Йосафата в Римі)* Академічний рік 2020-2021 (№83), 34.

⁴¹ Див. Якущенко. *Правове регулювання допоміжних репродуктивних технологій в Україні*, 16 с.

⁴² Див. Якущенко. *Еволюція сурогатного материнства: правовий аспект*, 44 с.

є просто дозволене, як допоміжна репродуктивна техніка⁴³. Досить цікаво, що найбільше варіацій правового регулювання у світі зустрічається саме в контексті сурогатного материнства.

Альтруїстичний режим передбачає, що сурогатне материнство дозволене державою, проте сурогатна мама не отримує ніякої винагороди, а всього лиш компенсацію витрат на медичне обслуговування та інші витрати, що пов'язані з періодом вагітності. Цей режим практикується в країнах, таких як Австралія, Канада, Великобританія, Нідерланди та Бельгія⁴⁴.

Щодо дозвільного режиму, то вже сама назва дає зрозуміти, що у країнах цього режиму сурогатне материнство є законною процедурою. Тому, люди на території країн, де законодавство дозволяє цю технологію, мають можливість звернутися до неї⁴⁵. Тому держави, де сурогатне материнство є дозволеним стають центрами «репродуктивного туризму», куди приїжджають іноземці, щоб «отримати» дитину, оскільки в їхній державі заборонний чи діє альтруїстичний режим. Відповідний режим застосовується у різних країнах, включаючи Грузію, Білорусь, деякі штати Америки, Казахстан, росію, Австралію, ПАР)⁴⁶. Україна також є в цьому переліку держав, оскільки сурогатне материнство є законодавчо дозволеною штучною репродуктивною технікою.

Останній режим – заборонний, який передбачає заборону укладання договорів про сурогатне материнство, тобто їх просто не дозволено укладати. Країни, які дотримуються цього режиму, керуються морально-етичними принципами, такими як уникнення комерціалізації дітей та експлуатації сурогатних матерів. Серед цих країн можна виділити Францію, Швецію, Угорщину, Німеччину, Швейцарію, Ісландію та Сербію⁴⁷.

Доцільним буде розглянути на прикладі Індії, як законодавство країни з плином часу змінило ставлення до сурогатного материнства. В 1994 році в Індії

⁴³ Див. Балог. *Сурогатне материнство і етика*. (2.10.2022).

⁴⁴ Див. Барса. *Правове регулювання сурогатного материнства в Україні*, 20 с.

⁴⁵ Див. Барса. *Правове регулювання сурогатного материнства в Україні*, 20 с.

⁴⁶ Див. Якущенко. *Правове регулювання допоміжних репродуктивних технологій в Україні*, 73 с.

⁴⁷ Див. Барса. *Правове регулювання сурогатного материнства в Україні*, 20 с.

вперше було успішно народжено дитину в результаті сурогатного материнства. А вже в 1997 році індійська жінка була гестаційною сурогатною матір'ю, яка отримала платню за оренду своєї матки⁴⁸. Незадовго після цього, в 2002 році було легалізовано сурогатне материнство на комерційній основі. Таким чином, Індія стала ринком сурогатного материнства, куди приїжджали пари з різних країн. Попри недосконале регулювання на законодавчому рівні, уряд розвивав індустрію «оренди матки». Тодішній міністр економіки задля просування «медичного туризму», як тоді називали приїзд безплідних пар до Індії задля програми сурогатного материнства, намагався придумати заходи, які б стимулювали клініки займатися сурогатним материнством. Фінансові допомоги, низькі кредитні відсотки та податки мали бути стимулами для лікарень, щоб просувати цю техніку, яка була висунута на рівень індустрії. Для мотивації іноземних клієнтів Міністерство закордонних справ запровадило медичну візу, яка дозволяла замовникам та їхнім рідним перебувати в Індії до дванадцяти місяців⁴⁹. Завдяки таким швидким темпам економіка Індії значно покращилась. Також зросла народжуваність, оскільки безплідні пари могли дати потомство саме у такий спосіб.

Від 2002 року різні комісії уряду Індії намагалися оформити законопроект щодо врегулювання сурогатного материнства. В 2015 році Уряд Індії наклав повну заборону на комерційне сурогатне материнство та користування цією програмою для іноземців. Кабінет Міністрів схвалив ці заборони в 2016 році, дозволивши користуватись послугами сурогатної матері тільки індійським безплідним парам⁵⁰. Проте цей закон все ще не поширювався. Тому згодом в 2019 році точна копія законопроекту 2016 року була прийнята і представлена як «Законопроект про сурогатне материнство (регулювання)» та був надісланий до спеціалізованого комітету. Після ретельного перегляду законопроекту звіт було

⁴⁸ Див. *Surrogate motherhood: ethical or commercial?: The Centre for Social Research. Babies for Sale?: Transnational Surrogacy, Human Rights and the Politics of Reproduction.* / ed. Miranda D. London 2017, 246 с.

⁴⁹ Див. *Surrogate motherhood: ethical or commercial?: The Centre for Social Research. Babies for Sale?: Transnational Surrogacy, Human Rights and the Politics of Reproduction,* 246 с.

⁵⁰ Див. Sakshi S. *An Understanding of Surrogacy: A Legal Analysis in Indian Context.* // www.papers.ssrn.com 2020, 4 с. (15.05.2023).

подано на розгляд постійного комітету 2020 року. Пізніше, під час зимової сесії парламенту в 2021 року, обидві палати ухвалили законопроект. Так він був підписаний Президентом і набув чинності у січні 2022 році⁵¹. В результаті цього комерційне сурогатне материнство стало забороненим в Індії, як і продаж та купівля ембріонів/гамет. Але прийнятий законопроект дозволяє альтруїстичне сурогатне материнство. Також повинен бути створений регулюючий орган на національному рівні, названий Національною радою із сурогатного материнства, який повинен контролювати функціонування клінік сурогатного материнства, а також допомагати уряду в політичних питаннях щодо цієї процедури⁵².

З вищеописаного можна зробити висновок, що кожна країна має своє правове регулювання сурогатного материнства. На прийняття законодавчих положень мали вплив різні чинники, зокрема досвід інших країн, історичні обставини та деякі всесвітньо відомі конфліктні випадки, серед яких відомі справи під назвою «Baby M» і «Джонсона проти Калверт». Варто зазначити, що саме формування правового регулювання сурогатного материнства у різних країнах умовно виділило три різні режими цієї техніки – альтруїстичний, дозвільний і заборонний. Відповідно кожна країна має певний режим, який регулює цю допоміжну репродуктивну технологію. Проте велике число країн, серед яких, зокрема, присутня Україна, дозволяють проведення сурогатного материнства на комерційній основі, при цьому маючи закріплення такого права у відповідному законодавстві.

2.6. Законодавча база сурогатного материнства в Україні.

Україна є однією з небагатьох держав світу, де сурогатне материнство є дозволене законодавством. Проте, якщо розглянути законодавчий рівень щодо регулювання сурогатного материнства в Україні, то варто відмітити, що якогось єдиного нормативно-правового акту, який би регулював та вичерпно давав

⁵¹ Див. Karthikeyan S. *Explained: The new laws relating to surrogacy and assisted reproduction, and related challenges.* // www.thehindu.com (15.05.2023).

⁵² Див. Sakshi S. *An Understanding of Surrogacy: A Legal Analysis in Indian Context*, 5-6 с. (15.05.2023).

відповіді на всі запитання щодо цієї допоміжної репродуктивної технології, немає. Сурогатне материнство в Україні регулюється деякими нормативно-правовими актами, такими як: Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс України, Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року, Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 09.09.2013 року № 787, Наказ Міністерства юстиції України № 140/5 від 18 листопада 2003 р. «Про внесення змін до Правил реєстрації актів цивільного стану в Україні»⁵³. Прописані у різних джерелах положення в основному мають декларативний і фрагментарний характер⁵⁴, оскільки не вистачає на законодавчому рівні чіткого розуміння понять «сурогатне материнство», «сурогатна матір», «потенційні батьки»⁵⁵.

Сімейний кодекс України став одним з перших і основних нормативно-правових актів на рівні закону, в якому згадується про практику сурогатного материнства. Стаття 123 цього кодексу описує про визначення походження дитини, народженої в результаті допоміжних репродуктивних технологій. А саме частина 2 цієї ж статті описує про приналежність та батьківство у випадку використання штучних репродуктивних технік: «у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя»⁵⁶. Таким чином, цей закон, немовби, гарантує новонародженому від сурогатної матері мати батьків, а біологічним батькам гарантує їхнє право на основі законодавства, оскільки сурогатна матір не зможе оскаржити свого материнства у будь-якому випадку⁵⁷. Відповідно до цього положення право скористатися цією допоміжною репродуктивною технологією мають тільки подружжя, які перебувають у шлюбі, зареєстрованому в органі

⁵³ Див. Якущенко. *Правове регулювання допоміжних репродуктивних технологій в Україні*, 61 с.

⁵⁴ Див. Ананченко А. *Право осіб мати дитину шляхом застосування сурогатного материнства*. // Київський національний університет технологій та дизайну, 292 с.

⁵⁵ Див. Якущенко. *Правове регулювання допоміжних репродуктивних технологій в Україні*, 89 с.

⁵⁶ *Сімейний Кодекс України*. // www.zakon.rada.gov.ua (15.05.2023).

⁵⁷ Див. Якущенко. *Правове регулювання допоміжних репродуктивних технологій в Україні*, 61 с.

державної реєстрації актів цивільного стану⁵⁸. Таким чином, законодавство України не передбачає використання сурогатного материнства для одиноких людей.

У Наказі Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Інструкції про порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій» від 23 грудня 2008 року вперше вживається «сурогатне материнство». У згаданому Наказі міститься окрема глава, присвячена сурогатному материнству, де відзначаються всі необхідні умови для проведення цієї програми, включаючи медичні показання, протипоказання та вимоги до потенційної сурогатної матері, а також алгоритм здійснення допоміжних репродуктивних технологій методом сурогатного материнства⁵⁹.

Проте з появою нового Наказу України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 09.09.2013 року №787 скасовується попередній. Тема сурогатного материнства розглядається у VI розділі. Новим у цьому нормативно-правовому акті є те, що саме тут визначено чітко перелік документів необхідних для цієї процедури. Зі сторони сурогатної матері необхідними документами є письмова згода жінки на роль сурогатної матері, а також, якщо ця жінка перебуває у шлюбі, згода чоловіка на її участь у програмі сурогатного материнства⁶⁰.

Розглянувши ці два Накази, варто підкреслити, що важливою умовою застосування програми сурогатного материнства є перебування у шлюбі осіб, які мають медичні показання, що підтверджують їхню неспроможність до народження дітей. У випадку України, коли цією програмою користуються в більшості іноземні пари, то прописано вимогу про повідомлення тимчасового місця проживання до моменту оформлення документів та виїзду⁶¹.

⁵⁸ Див. Барса. *Правове регулювання сурогатного материнства в Україні*, 11 с.

⁵⁹ Див. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Інструкції про порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій» від 23 грудня 2008 року №771. // www.zakon.rada.gov.ua (15.05.2023).

⁶⁰ Див. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 09.09.2013 року №787. // www.zakon.rada.gov.ua (15.05.2023).

⁶¹ Див. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 09.09.2013 року №787. (15.05.2023).

Щодо інших нормативно-правових актів, то в Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» та в Цивільному кодексі України містяться деякі положення, які стосуються використання допоміжних репродуктивних технологій. Перший передбачає можливість осіб обирати медичний заклад та лікаря, які надаватимуть послуги⁶². В той же час частина 7 статті 281 Цивільного кодексу зазначає про право повнолітніх чоловіка та жінки за медичними показаннями брати участь у лікувальних програмах допоміжних репродуктивних технологій⁶³.

Реєстрація новонародженої дитини від сурогатної матері проводиться згідно з Наказом Міністерства юстиції України № 140/5 від 18 листопада 2003 р. «Про внесення змін до Правил реєстрації актів цивільного стану в Україні». Відповідно до цього на основі заяв, які подало подружжя ще до перенесення ембріона, та довідки про генетичний зв'язок батьків-замовників відбувається реєстрація дитини. Також важливим у цьому процесі реєстрації є письмова згода сурогатної матері на біологічне батьківство подружньої пари⁶⁴.

Щоб бодай в якийсь спосіб врегулювати правові відносини між потенційними батьками, сурогатною матір'ю та закладом охорони здоров'я (чи агенцією з надання послуг сурогатного материнства), укладається відповідний письмовий договір між залученими до цієї програми суб'єктами. Проте у законодавстві України немає чітко прописано положень, що саме має передбачати цей договір. Відповідно модель договору не є закріплена на законодавчому рівні. У Наказі України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 09.09.2013 року №787 всього лиш зазначається, що необхідною у переліку документів є копія нотаріально засвідченого письмового договору між потенційною сурогатною матір'ю та батьками⁶⁵. Проте важливо, щоб у договорі було

⁶² Див. Барса. *Правове регулювання сурогатного материнства в Україні*, 13 с.

⁶³ Див. *Цивільний Кодекс України*. // www.zakon.rada.gov.ua (15.05.2023).

⁶⁴ Див. Барса. *Правове регулювання сурогатного материнства в Україні*, 14 с.

⁶⁵ Див. *Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 09.09.2013 року №787*. (15.05.2023).

прописано основні умови, щоб тим самим уникнути проблемних ситуацій, які можуть трапитись в процесі народження дитини за допомогою сурогатної матері.

Сьогодні можна зустріти безліч зловживань у правових відносинах між учасниками програми сурогатного материнства. Ці неприємні ситуації породжує недостатньо прописане у законодавстві регулювання цієї допоміжної репродуктивної технології. Через відсутність моделі договору, прийнятої на законодавчому рівні, часто відбуваються зловживання у підписанні умов між залученими сторонами цієї програми. З розповідей сурогатних матерів можна зробити висновок, що агенції, які є посередниками у цій справі, здебільшого укладають договір з сурогатною матір'ю та замовником, не даючи можливості жінці укласти договір з майбутніми батьками. У такий спосіб компанія по сурогатному материнству маніпулює жінкою, оскільки в разі будь-яких форс-мажорних ситуацій агенція може не виплатити повної винагороди, апелюючи до того, що батьки дитини відмовилися від 100% оплати. Хоча при цьому посередник отримав всю суму від батьків, оскільки у договорі між ними прописувалось про повну виплату сурогатній матері, навіть якщо дитина народиться мертвою не з її вини⁶⁶. Таким чином, це доводить, що жінка, яка бажає бути сурогатною матір'ю, повинна укладати договір в першу чергу з батьками, а далі вже з іншими суб'єктами. Тому-то договори бувають тристоронніми, а то й чотиристоронніми. Проте після виконання угоди між сторонами, українське законодавство також не передбачає механізму контролю за подальшою долею дитини, народженою в результаті застосування сурогатного материнства⁶⁷.

В Україні також немає офіційних статистичних даних щодо кількості осіб, які користуються програмою сурогатного материнства, тому неможливо знайти конкретні цифри. Але є дані Міністерства юстиції про кількість зареєстрованих дітей, народжених від сурогатної матері. Згідно з повідомленням Мін'юсту в

⁶⁶ Див. Савоскіна К. *«Дізналася, що хлопчик помер, і не могла прийти до тями»*. Клініка заплатила сурогатній матері половину суми // www.hromadske.ua (15.05.2023).

⁶⁷ Див. Якущенко. *Правове регулювання допоміжних репродуктивних технологій в Україні*, 92 с.

Facebook у період з 2015 по 2019 роки сурогатні матері народили 4631 дитину, з яких 4279 належать іноземним батькам. У 2019 році в Україні було народжено 1499 таких дітей, з яких 1418 мають батьків з інших країн. За період з січня по квітень 2020 року на світ з'явилося 464 дитини, з яких 429 мають іноземних батьків⁶⁸. На основі цього можна зробити висновок, що відсутність офіційних статистичних даних та законодавча лояльність до програми сурогатного материнства, свідчить про те, що фактичне число сурогатних матерів в Україні значно вище⁶⁹.

У підсумку, можна зробити висновок, що українське законодавство є доволі лояльним до практики сурогатного материнства. Надання послуг сурогатного материнства в Україні можливе як з комерційним мотивом, так і з альтруїстичним. Всього лиш декілька нормативно-правових актів частково описують це явище, проте безпосереднього регулювання у чинному законодавстві немає. Державний апарат намагається вносити зміни у цьому напрямку, проте рішення щодо цього зрідка є позитивними. А це сприяє створенню передумов до різноманітних зловживань з різних сторін і по відношенню до інших учасників цієї програми. Періодично трапляється, що деякі скандали набирають міжнародного розголосу, коли біологічні батьки іноземці не можуть виїхати з новонародженою дитиною до своєї країни. Таким випадком була ситуація у травні 2020 року, коли 46 новонароджених від сурогатних матерів зберігали у готелі «Венеція», оскільки замовники не могли приїхати по своїх дітей через карантинні обмеження з приводу поширення Covid-19. Проте, незважаючи на такі ситуації, Україна й надалі залишається країною, де сурогатне материнство дозволене. До того ж, вона пропонує дуже вигідні умови для своїх клієнтів, включаючи привабливу ціну, простоту процедури встановлення батьківства та реєстрацію новонародженого. Тому цільовою аудиторією клінік та агенств по сурогатному материнству є іноземні пари. Хоч

⁶⁸ Див. Хожайнова В. *Більшість батьків — іноземці. Скільки сурогатних дітей народилося в Україні за 5 років.* // www.suspilne.media (15.05.2023).

⁶⁹ Див. Ярема М. *Сурогатне материнство: етичні аспекти.* // *Наукові записки УКУ.* Львів, 2019. Число XII. Серія: «Богослов'я». Вип. 6, 343-344 с.

часто трапляється, що ці клініки не мають відповідного ліцензування і діють в приватний незаконний спосіб. Але те, чи визнана ця штучна репродуктивна техніка на законодавчому рівні чи ні, ніяк не змінює моральності цієї процедури.

2.7. Медичні виклики сурогатного материнства.

Аналіз явища сурогатного материнства буде неповним, якщо попри правові та морально-етичні аспекти оминуть увагою медично психологічні. Народження дитини вносить значні зміни в біологічно-фізіологічному та психо-емоційному рівнях жінки. Сурогатне материнство також включає цей перелік змін, але при цьому має й свій комплекс чинників, які несуть ризик для здоров'я сурогатної матері. Жінки, які наважились бути сурогатними матерями, не усвідомлюють, на який ризик вони піддали своє здоров'я. Отримуючи гонорар, вони не усвідомлюють, яку ціну віддають взамін. На основі статті Оксани Сулаєвої, лікаря-паталогоаната та доктора медичних наук, буде проаналізовано медичні аспекти сурогатного материнства, які мають безпосередній вплив на здоров'я сурогатної матері та дитини.

Сурогатне материнство часто спричиняє багатоплідну вагітність. Згідно з статистичними даними, зазвичай траплялася двоплідна вагітність, але й були випадки, коли народжувалася трійня. Це зумовлено тим, що задля успішного результату імплантації та настання вагітності в матку сурогатної матері переносять кілька ембріонів⁷⁰. А багатоплідна вагітність в основному призводить до народження за допомогою кесаревого розтину, який своїм процесом є простішим ніж природні пологи, проте часто може спровокувати ряд ускладнень⁷¹.

Також сурогатне материнство стає каталізатором у розвитку різного роду хворіб, що призводить до ускладнення вагітності. І це при тому, що до цієї

⁷⁰ Див. Сулаєва О. *Медичні аспекти сурогатного материнства*. // *Праці НТШ Медичні науки* 2021, Том 64, № 1, 76 с.

⁷¹ Див. Сулаєва. *Медичні аспекти сурогатного материнства*, 76 с.

процедури вибирають молодих здорових жінок без шкідливих звичок⁷². Тому сурогатні матері часто є в зоні ризику післяпологових ускладнень, таких як: внутрішньопологова або післяпологова гістектомія, інсульт та сліпота⁷³.

Ці ускладнення спричинені на рівні імунологічних зрушень. Оскільки ембріон, перенесений у матку сурогатної матері, є чужорідним тілом для її організму, бо містить геном потенційних батьків чи донорів, то в організмі жінки за принципом імунітету, що «все чуже має бути винищено з організму», активізується клітино-опосередкований та гуморальний імунітети⁷⁴. А це свого роду часто призводить до низького рівня успішності прикріплення ембріона, до переривання вагітності, передчасних пологів та розвитку ускладнень організму сурогатних матерів⁷⁵.

Не є новиною, що психо-емоційний стан матері має вплив на розвиток психічного та фізіологічного здоров'я дитини. Тому-то гіпоталамо-гіпофізарно-наднирникова система плоду формується безпосередньо під впливом гормонів матері. Таким чином, секреція гормонів стресу вносить значний внесок у розвиток плоду, спричиняючи в залежності від рівня гормонів або затримку внутрішньоутробного росту, або переривання вагітності в ранні терміни, передчасні пологи та інше⁷⁶. А, зі слів психологів, сурогатні матері в основному переживають свою вагітність зі стресом, оскільки мають різного роду емоційні проблеми, такі як: переживання щодо фінансової винагороди, переживання за родинні зв'язки, страх бути відкинутою суспільством, переживання за здоров'я дитини, пригнічення почуттів до дитини, переживання за наслідки для здоров'я жінки у результаті цієї процедури та ще багато інших⁷⁷.

З багатьох розповідей жінок, які були сурогатними матерями, часто можна виокремити відчуття, які вони переживають після цієї процедури. Це відчуття часто пов'язані з депресією, відчуттям провини, сумнівами і відчаєм щодо свого

⁷² Див. Сулаєва. *Медичні аспекти сурогатного материнства*, 76 с.

⁷³ Див. Сулаєва. *Медичні аспекти сурогатного материнства*, 76 с.

⁷⁴ Див. Сулаєва. *Медичні аспекти сурогатного материнства*, 78 с.

⁷⁵ Див. Сулаєва. *Медичні аспекти сурогатного материнства*, 78 с.

⁷⁶ Див. Сулаєва. *Медичні аспекти сурогатного материнства*, 78 с.

⁷⁷ Див. Сулаєва. *Медичні аспекти сурогатного материнства*, 80 с.

рішення бути учасником цієї програми. І часто ці жінки переживають посттравматичний стресовий розлад. А це часто провокується емоційним зв'язком між матір'ю та дитиною під час вагітності, коли вони вибудовують свої взаємостосунки. Сурогатна матір намагається у різний спосіб пригнічувати свої почуття до дитини. Проте як би не було, жінка, яка носить під своїм серцем немовля відчуває за нього відповідальність на різних рівнях свого усвідомлення.

Опрацювавши цю тему, можна зробити висновок, що сурогатне материнство включає в собі ряд чинників, які мають вплив на фізичне та психологічне здоров'я жінки. В основному більшість проблем виникає з того, що ембріон є генетично чужим в організмі сурогатної матері, тому на рівні імунної системи породжуються різні ускладнення в організмі матері, що в свою чергу відображається на розвитку плоду. Таким чином, не враховуючи правових та морально-етичних аспектів сурогатного материнства, воно несе загрозу здоров'ю матері та дитини на фізично-психологічному рівні.

Підсумовуючи розділ, можна ствердити, що чоловік та жінка покликані через подружній союз та співпрацю з Богом дати нове життя. Але часто зустрічаються випадки, коли хтось з подругів чи навіть обидвоє страждають безпліддям. Тоді подружжя не може виконати свого завдання дітородження. Люди починають шукати різноманітних способів, як можна вилікувати безплідність. Але якщо причина безпліддя є остаточною та незворотною, то навіть процес лікування є беззмістовним. Надія тільки на чудо від Бога.

З розвитком науки людство придумало вирішення проблеми безпліддя через винайдення допоміжних репродуктивних технологій, які, начебто, мали б лікувати безпліддя, але насправді так не є. Бо штучні репродуктивні технології є всього лиш засобами, які допомагають подружній парі, яка має проблеми з фертильністю, всього лиш вирішити ситуацію в такий спосіб, що подруги отримують бажану дитину будь-якою ціною. Ці методи оминають проблему прокреації, даючи всього лиш бажаний результат. Сурогатне материнство є одним з видів штучних репродуктивних технологій. Пари, які хочуть стати батьками, часто використовують цю процедуру, суть якої полягає в тому, що

жінка виношує ембріон, який, в більшості випадків, штучно запліднений біологічним матеріалом подружньої пари або донорів та імплантований в її матку. Після виношування та пологів жінка зобов'язується віддати народжену дитину замовнику, за що отримує матеріальну винагороду. Тому, щодо грошової виплати відрізняють сурогатне материнство як альтруїстичне та комерційне. А щодо використання генетичного матеріалу – традиційне та гестаційне.

Перші спроби сурогатного материнства можна помітити ще в Стародавнього Єгипту та Месопотамії, де воно практикувалось як замісне материнство. Але зі своїм розвитком, практика, яка передбачала заміну жінки для зачаття та виношування дитини, розвинулась у метод лабораторний, коли запліднення відбувається в пробірці і запліднений ембріон прикріплюється в матку сурогатної матері для виношування. Поширюючись по цілому світі сурогатне материнство потрібно було врегулювати на законодавчому рівні, оскільки виникали певні скандали, які набували значного розголосу. Тому кожна країна змушена була свого часу прийняти певні нормативно-правові акти, щоб прописати процедуру сурогатного материнства та врегулювати всі процеси, які передбачені в ній. Розуміючи проблему і шкоду цієї техніки, деякі країни законодавчо заборонили її в межах своєї країни. Деякі країни допускають альтруїстичне сурогатне материнство, а деякі – дозволяються обидва види. Україна належить до країн, де сурогатне материнство дозволене. Але в українському законодавстві немає чітко прописаного закону, який би регулював цю програму. Тому для іноземців, в країнах яких заборонена ця технологія, країни з дозвільним режимом стають центром сурогатного материнства. А особливо у випадку, коли умови і законодавство є сприятливим у цьому питанні. Але, незважаючи на те, яке ставлення має кожна з країн до сурогатного материнства, воно є моральним злом проти людської гідності.

РОЗДІЛ 3

МОРАЛЬНА ОЦІНКА СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

Будучи, немовби, єдиною надією для безплідного подружжя, сурогатне материнство набуло швидких темпів розвитку та масового використання у різних країнах світу. Зважаючи на різні аспекти цього методу репродуктивної медицини, багато держав зробили своє законодавче рішення щодо дозволеності цієї процедури. Велике число людей різних національностей усвідомлює проблему цієї програми. І незалежно від ставлення та сприйняття суспільством сурогатного материнства, воно все ж має свою моральну оцінку зі сторони Церкви. Тому доцільним буде проаналізувати сурогатне материнство в контексті моральної доктрини Католицької Церкви.

3.1. Сурогатне материнство як штучна репродуктивна технологія.

Сьогодні попри безплідність подружніх пар досить поширеною практикою використання сурогатних матерів є небажання природно зачати дитину, виносити її та привести у світ¹. Причини можуть бути різні: страх народжувати, неможливість працювати впродовж певного періоду, втрата гарного зовнішнього вигляду, надзвичайна відповідальність, безліч лишніх обов'язків, неготовність та багато інших.

У той час в Україні законодавство є досить лояльним до цієї практики материнства, тому що не забороняє, але й комплексно не регулює процедуру сурогатного материнства. Законодавство України робить акцент на праві чоловіка та жінки у подружжі на батьківство та материнство (ч. 1 ст. 49 Сімейного Кодексу України – право на материнство; ч. 1 ст. 50 цього ж Кодексу – право на батьківство), тим самим дозволяючи реалізувати це за допомогою сурогатного материнства, про що йдеться в частині 2 статті 123 Сімейного

¹ Див. Балог П. *Сурогатне материнство і етика.* // www.risu.ua (1.10.2022).

Кодексу України². При цьому ніде не зазначається про регулювання відносин між парою-«замовником» та сурогатною матір'ю.

Проте чинне законодавство не може бути критерієм моральної допустимості цього методу репродуктивної медицини. Тому в наступних абзацах варто зробити глибший аналіз сурогатного материнства в контексті морального вчення Католицької Церкви. А це також дасть можливість з'ясувати, чи все ж таки є можливим застосування цього методу за певних умов як морально доброї допоміжної репродуктивної техніки.

Перше, на що варто звернути увагу є те, що у процедурі сурогатного материнства здебільшого використовується техніка екстракорпорального запліднення, яке більш відоме під назвами технік *FIVET* та *ICSI*, які відбуваються в пробірці (*in vitro*), але кожна має свою специфіку процесу запліднення³. Тому важливо розглянути, який моральний «внесок» робить цей метод штучного запліднення у сурогатне материнство.

Зазвичай запліднення яйцеклітини відбувається в пробірці, а для зачаття використовуються статеві клітини подружжя. Проте іноді буває так, що сурогатна матір має біологічно-генетичний зв'язок з дитиною, оскільки для запліднення використовується її яйцеклітина, яку запліднюють спермою від чоловіка з пари або від донора. Але існують випадки, коли ні подружжя-«замовник», ні сурогатна матір не є біологічно пов'язаними із зачатою дитиною, оскільки для зачаття використовувались донорські яйцеклітина та сперма⁴.

Учительський Уряд Католицької Церкви, розуміючи знаки часу, завжди намагається дати вичерпну відповідь на певне явище. Так, свого часу з'явилася «Інструкція про повагу до людського життя» відома як «*Donum vitae*». Друга частина цієї інструкції присвячена темі штучної репродукції. У випадку сурогатного материнства у поле нашого дослідження потрапляє штучне гетерологічне запліднення, оскільки у процесі зачаття використовується

² Див. Сімейний Кодекс України. // www.zakon.rada.gov.ua (10.05.2022).

³ Див. Бойко І. Біоетика: скрипт для студентів. Львів 2007, 110-111 с.

⁴ Див. Ярема М. Або сурогатне, або материнство: чому поняття «сурогатне материнство» є суперечністю саме в собі // www.xic.com.ua (1.10.2022).

генетичний матеріал непов'язаних шлюбом між собою осіб. У документі вказано, що під терміном «штучне запліднення» розуміється використання різних технічних методів з метою досягнення зачаття людини за допомогою інших засобів, в той час як природне зачаття мало б відбуватися за допомогою статевого акту між чоловіком і жінкою⁵. Вже з самого тексту можна побачити, що йдеться про зачаття дитини, яке заміняє статеве єднання подружньої пари, а разом з цим і здатність до зачаття нового життя у подружжі. Папа Павло VI в своїй енцикліці «*Humanae Vitae*», описуючи тему належного передавання людського життя, зауважує: «По своїй внутрішній структурі подружній акт, якнайтісніше поєднуючи подругів між собою, чинить їх одночасно здатними до зачаття нового життя, відповідно до законів, вписаних у природу чоловіка і жінки»⁶. Отже, очевидним стає той факт, що при зачатті в пробірці, навіть якщо це штучне гомологічне запліднення, порушується єднально-емоційний, фізичний та дітородний компоненти подружнього акту⁷.

Наступною моральною проблемою штучного запліднення є залучення «третіх» осіб. Тут можна виокремити ще як мінімум два варіанти, хто є цими особами: 1) *Медперсонал*, який є сторонньою особою і «виконує» зачаття (тобто ця особа заміняє подружню єдність двох подругів і від її дій та компетенції залежить успіх у справі запліднення)⁸; 2) *Донори генетичних клітин* (як вже було розглянуто вище, у зачатті та народженні дитини можуть брати участь близько п'яти осіб)⁹. Тут можна зауважити, як порушується вірність подругів, оскільки в їхніх стосунках з'являється ще хтось, хто генетично буде батьком чи матір'ю їхньої дитини. Саме це порушує гідність подружжя та їхнє право бути батьком та матір'ю лише завдяки одне одному¹⁰.

⁵ Див. Священна Конгрегація у справах віровчення. Інструкція *Donum vitae* [«Дар життя»]. Львів 2008, II.

⁶ Павло VI. Енцикліка *Humanae Vitae* [«Людське життя»]. Львів 2008, п. 12.

⁷ Див. *Життя у Христі: Моральна катехиза* / упоряд. Шевчук С. Львів 2004, п. 184.

⁸ Див. П'єтро М. Л. – Мінакорі Р. *Допоміжні репродуктивні технології. // Біоетика. Підручник для медичних вищих навчальних закладів*. Львів 2007, 475 с.

⁹ Див. Ярема М. *Сурогатне материнство: етичні аспекти. // Наукові записки УКУ*. Львів, 2019. Число XII. Серія: «Богослов'я». Вип. 6, 346-347 с.

¹⁰ Див. П'єтро. – Мінакорі. *Допоміжні репродуктивні технології*, 477 с.

Іншими морально-етичними проблемами штучного запліднення є масове знищення надлишкових ембріонів та мастурбація задля взяття сперми для подальших маніпуляцій. Щодо ембріонів, то при заплідненні завжди їх «виготовляється» велика кількість з метою відібрати «найвитриваліших» (зазвичай три ембріони), які імплантують в матку сурогатної матері. При цьому іншу частину ембріонів залишають, заморожуючи їх, задля того, щоб в разі невдачі процесу прикріплення попередніх ембріонів до матки, зробити ще раз таку спробу¹¹. Але так чи інакше, цей залишок ембріонів є в прямому значенні зайвим, тому його знищують або піддають різного роду дослідженням. В деяких випадках їх віддають на так зване «пренатальне усиновлення». При цьому знищення є вбивством людської особи, а у випадку експериментів з ембріонами – порушенням недоторканості та гідності людських ембріонів¹².

Попередньо було досліджено морально-етичні аспекти, пов'язані з використанням штучного запліднення у контексті сурогатного материнства. Можна припустити, що на основі зробленого аналізу є вже достатньо аргументів для моральної оцінки даної техніки. Однак, у подальших абзацах та підрозділах акцент буде зроблено на аналізі вчення морального богослов'я Католицької Церкви щодо сурогатного материнства, яке задеклароване у різноманітних документах Католицької Церкви. Наступним кроком буде співставлення сурогатного материнства з розумінням відповідального батьківства, а також детальне дослідження загрози від сурогатного материнства для гідності людської особи.

Документи Католицької Церкви зазвичай розкривають інформацію про сурогатне материнство опосередковано. Зокрема, вже цитована *«Інструкція»* дає дуже конкретну відповідь на запитання *«Чи сурогатне материнство є морально допустимим?»*: *«Ні, з огляду на ті ж підстави, що ведуть до відкинення штучного запліднення, оскільки воно суперечить єдності подружжя і гідності*

¹¹ Див. Балог. *Сурогатне материнство і етика*. (2.10.2022).

¹² Див. *Donum vitae*, I.

відтворення людської особи»¹³. А сурогатне материнство розглядається як фактична неспроможність виконувати обов'язки, пов'язані з материнською любов'ю, подружньою вірністю та відповідальним батьківством і материнством. Воно також порушує гідність та право дитини бути зачатою, виношеною, народженою і вихованою власними батьками. Крім того, сурогатне материнство має свої наслідки для сім'ї, оскільки роз'єднує фізичні, психологічні і моральні аспекти, які складають основу сімейних зв'язків¹⁴.

При заплідненні в пробірці завжди є надлишок ембріонів, які після процесу запліднення заморожують до моменту успішного прикріплення та початку розвитку «найвитривалішого» з них. Проте можливий інший хід життєвого циклу цих ембріонів – його можуть «усиновити» або продати як готовий біологічний та генетичний матеріал¹⁵. Інструкція стосовно деяких питань біоетики «*Dignitas Personae*» згадує про це явище, називаючи його «пренатальним всиновленням», яке було запропоновано впровадити лише з метою збереження життя людських ембріонів, які в іншому випадку були б знищені. Проте ця форма адопції, яка має намір поважати та захищати людське життя, має в собі багато проблем, які подібні до раніше згаданих¹⁶.

Завдяки такому «усиновленню» ембріон отримує можливість залишитися при житті. Проте такий вид альтруїстичного вчинку відрізняється від сурогатного материнства, оскільки тут жінка після народження не повинна віддавати дитину подружній парі. Народжена особа є дитиною жінки, яку вона виносила та народила, хоч генетично вони не мають відношення між собою¹⁷. Попри благий намір варто пам'ятати про процеси, які передують цьому явищу пренатального всиновлення. І, немовби, пряма участь у цьому особи, яка всиновлює, робить її учасником тих всіх морально неприйнятних процесів.

¹³ *Donum vitae*, П. А.

¹⁴ Див. *Donum vitae*, П. А.

¹⁵ Див. Тарабрин Р. *Етические дилеммы суррогатного материнства: христианский дискурс в современном социокультурном контексте // Государство, религия, церковь в России и за рубежом*. 2020. № 38(4). 137 с.

¹⁶ Див. Священна Конгрегація доктрини віри. Інструкція стосовно деяких питань біоетики *Dignitas Personae* [«Гідність особи»]. // www.svitlo-zhyttja.kiev.ua п. 19. (2.10.2022).

¹⁷ Див. Тарабрин. *Етические дилеммы суррогатного материнства*, 137 с.

Проте це залишається всього лиш можливістю спасти людське життя саме в такий спосіб¹⁸. Бо усиновлення – це радше відповідь на існуючу проблему, в той час як сурогатне материнство – це створення проблеми¹⁹.

Також доцільно буде дослідити, що зазначається у Катехизмі УГКЦ та Катехизмі Католицької Церкви про цю допоміжну репродуктивну технологію. Катехизм УГКЦ «Христос наша Пасха» зазначає, що сучасні біомедичні технології дають можливість безплідній парі отримати дитину завдяки штучному заплідненню та сурогатному материнству. Проте, якщо мова йде про штучне запліднення, то втручання лікаря є дозволеним, якщо воно всього лиш сприяє ефективності дітородної функції статевого акту подругів. Але в ніякому разі не заміняє його. А сурогатне материнство, яке передбачає зачаття в пробірці, виношення та народження сурогатною матір'ю дитини для замовників, є вчинком, процеси якого є справжньою зневагою Бога, гідності жінки, подружжя та початку людського життя. Тому втручання сторонніх осіб у таїнство зачаття, виношення, народження та виховання нового життя не має замінити співпраці подругів із силою Творця²⁰.

У Катехизмі Католицької Церкви прямої згадки щодо сурогатного материнства немає. Проте, цитуючи Інструкції згадувані вище, у Катехизмі зазначається, що дитина не може бути власністю подругів і чимось належним. Дитина завжди є чудовим даром для подругів, а не предметом їхньої власності. А технічні маніпуляції ставлять в залежність зачаття того дару від лікаря чи біолога. Відповідно такі методи штучної прокреації розглядаються, як домінування над людським життям, оскільки порушуються права дитини на гідне її зачаття у подружжі та на пошану від моменту зачаття²¹.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що така штучна репродуктивна технологія, як сурогатне материнство, не вирішує проблеми безпліддя, а всього

¹⁸ Див. Тарабрин. *Етичские дилеммы суррогатного материнства*, 138-139 с.

¹⁹ Див. Yarema M. *Analisi etica della maternità surrogata* [PDF]. Dissertazione per la licenza, Ateneo Pontificio Regina Apostol Orum. Roma 2011, 52 с.

²⁰ Див. Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, §875-876.

²¹ Див. Синод Єпископів УГКЦ. *Катехизм Католицької Церкви*. Львів 2002, §2376-2378.

лиш реалізує прагнення подружжя стати батьками, «отримавши» дитину будь-якою ціною. Проте можна побачити, що з морально-етичної точки зору такий метод є морально неприйнятним, оскільки технічні маніпуляції цілковито заміняють подружнє єднання, тим самим зневажаючи гідність подругів та їхню здатність до зачаття нового життя завдяки одне одному. Намір мати дитину на перший погляд видається, нібито, добрим самим в собі, проте спосіб і вживання засобів для реалізації цієї мети кардинально змінює моральність цього вчинку, оцінюючи його як морально недобрий. Документи Католицької Церкви, які аналізують це явище, дають моральну оцінку цій штучній репродуктивній техніці, вважаючи її неприпустимою, оскільки вона суперечить засаді поваги до гідності особи. Знаючи позицію Церкви щодо сурогатного материнства, наступним етапом буде співставлення цього виду «материнства» з відповідальним батьківством.

3.2. Сурогатне материнство як заперечення відповідального батьківства.

«Будьте плідні й множьте і наповняйте землю...» (Бут 1, 28). З моменту сотворення людини Господь доручає їй особливий привілей – приводити у світ нову людську особу. І це, немовби, підносить її на рівень Творця, бо саме через народження дарується життя (*творення – народження*)²². А середовищем творення нового життя є союз між чоловіком і жінкою. Це поєднання засновується на любові, бо саме вона здатна звести їх в «одне тіло». *Інструкція «Дар життя»* описуючи зв'язок між подружнім актом та прокреацією, зазначає:

Подружній акт, в якому кожен із подругів навзаєм виражає своє самодарування, в той сам час виражає відкритість до дару життя. Цей акт – нероздільно тілесний і духовний. Своїми тілами і за допомогою своїх тіл подруги довершують свої подружні стосунки, вони спроможні стати батьком і матір'ю²³.

²² Див. П'єтро М. Л. *Виховання сексуальності та відповідальна прокреація. // Біоетика. Підручник для медичних вищих навчальних закладів.* Львів 2007, 350 с.

²³ *Donum vitae*, II. 4.

Початок людського життя безпосередньо пов'язаний з процесом прокреації, який є результатом подружньої любові і єднання батьків у подружньому союзі. Цей процес не тільки біологічний, але й має духовний вимір, оскільки батьки стають одним тілом²⁴. Народження особи мусить бути плодом і результатом подружньої любові. Таким чином, початок людського життя впливає з процесу прокреації, який пов'язаний не лише з біологічним, але і з духовним єднанням батьків, які в подружньому зв'язку стають одним тілом. Тому подружній союз не варто розцінювати як вершину любові, оскільки з прийняттям таїнства вінчання подруги стають на новий етап любові, отримуючи важливу місію від Бога – бути співучасниками Творця у справі сотворення людини через взаємне віддавання себе один одному.

У душпастирській конституції про Церкву в сучасному світі «*Gaudium et spes*» II Ватиканський Собор описує цілі подружнього вузла, зазначаючи, що його сутність проявляється у народженні та вихованні дітей, які є найбільшим даром для подружжя і відіграють суттєву роль у сприянні щастю та благополуччю батькам²⁵. І саме дитина повинна бути плодом подружньої любові, оскільки подружжя прагне, щоб через взаємне дарування своєї любові одне одному, їхня любов не згасла, а стала плідною. Тому вони бажають мати дитину – плід їхнього любовного союзу, бо «дитина не приходить із зовні, щоб долучитися до взаємної любові подружжя, вона з'являється в самому серці цього взаємного дару, плодом і здійсненням якого вона є»²⁶. І тільки спільно з Богом вони можуть реалізувати це. Тому у творенні людського життя беруть участь вузьке коло осіб: два подруги, які тільки разом, доповнюючи одне одного, творять людське тіло, яке є дочасним, та Господь Бог, який оживляє це тіло, даючи цьому створінню безсмертну душу²⁷.

²⁴ Див. *Donum vitae*, II. 4.

²⁵ Див. II Ватиканський Собор. Душпастирська конституція про церкву в сучасному світі *Gaudium et spes* [«Радість і надія»]. Львів 2014, п. 50.

²⁶ *Катехизм Католицької Церкви*, §2366.

²⁷ Див. *Відповідальне батьківство та материнство*. // www.rodynaugcc.if.ua 1.4. (5.10.2022).

Оскільки подруги виступають активними співпрацівниками Творця у справі продовження людського роду, вони повинні усвідомлювати свою відповідальність за людське життя²⁸. Про таку відповідальність згадується у документах Католицької Церкви, де цій темі присвячено окремі розділи під назвою «відповідальне батьківство». Відповідальне батьківство є лише одним із завдань подружжя і воно не зводиться лише до прокреації. Відповідальне батьківство у християнському розумінні - це привести (народити, виростити, виховати) дитину у світ та привести дитину до Бога, Церкви²⁹. Зокрема, душпастирська конституція «*Gaudium et spes*», розкриваючи тему плідності подружжя, зазначає:

Нехай чоловік та жінка знають, що через обов'язок передавання людського життя і виховання, що його слід вважати їхньою особливою місією, вони є співпрацівниками й немовби тлумачами любові Бога-Творця. Тому нехай виконують своє завдання з людською і християнською відповідальністю³⁰.

А відповідальність подружжя походить безпосередньо з їхнього морального життя, оскільки це є результатом серйозного ставлення до християнського покликання та його втілення згідно з Божим задумом. Саме це дозволяє подругам передавати життя з відповідальністю³¹.

Саме така відповідальність має підтримувати гармонію подругів із задумом Бога у подружньому акті, який містить в собі виміри єднання та прокреації, бо через внутрішнє поєднання цих двох вимірів, шлюбний акт містить в собі велику відповідальність: відповідальність вибору, пов'язаного зі знанням наслідків; відповідальність, що передбачає згоду взяти на себе тягар наслідків цього вибору; відповідальність в усвідомленні подругами, що подружній акт - не міжособистий, а глибоко персональний акт, в якому кожен подруг виражає себе в усій своїй об'єктивній, психологічній, тілесній та прокреаційній реальності³². І

²⁸ Мартинюк Ю. *Подружжя плідність. Методи розпізнавання плідності. Зачаття та ембріональний розвиток дитини.* // *Біоетика: Посібник.* Львів 2016, 22 с.

²⁹ Див. Пій XI. Енцикліка *Casti Connubii* [«Непорочне подружжя»]. Львів 2008, п 12-13.

³⁰ *Gaudium et spes*, п. 50.

³¹ Див. *Відповідальне батьківство та материнство*, П. (6.10.2022).

³² Див. П'єтро. *Виховання сексуальності та відповідальна прокреація*, 350 с.

тільки з цього моменту, коли подружжя розуміє і визнає значення подружнього акту не лише як поєднання, але й як прокреації, можна говорити про відповідальне батьківство.

У «Листі до сімей» Святіший Отець Папа Іван Павло II окреслює відповідальне батьківство і материнство моментом, коли чоловік і жінка, об'єднуючись в одне ціле, можуть стати батьками і служити життю. І тим самим завданням двох подругів, яке вимагає їхньої відповідальності, є дбати за людину, її цінність та гідність³³. Одне із завдань відповідального батьківства є свідоме розуміння подругами своїх обов'язків перед Богом, самими собою, сім'єю та суспільством, і дотримання встановленого порядку добра і цінностей³⁴.

А батьківство і материнство завжди передбачає процес народження, виховання та доглядання дитини. Завдяки цим процесам між батьками та дитиною виникають взаємні зв'язки не тільки на біологічно-генетичному рівні, але й на соціальному. Проте, якщо дитину виношує сурогатна матір, то відповідно ці рівні вже порушені. І говорити про відповідальне батьківство недоречно, оскільки це радше співпраця кількох осіб³⁵.

На основі документів Католицької Церкви, які розкривають тему відповідального передавання життя, можна виділити 4 головних критерії відповідального батьківства³⁶: 1) *Біологічний* – про цей критерій йдеться в енцикліці Папи Павла VI «*Humanae vitae*», яка наголошує на готовності подругів до вивчення репродуктивної системи свого організму:

Що стосується перш за все біологічних процесів, то відповідальне батьківство означає знання і враховування пов'язаних з ними функцій. Так, людина спроможна у своїх силах продовження роду відкрити біологічні закони, котрі належать до людської особи³⁷.

2) *Фізично-психологічний* – цей критерій включає в себе усвідомлення подругами свого життєвого, матеріального та духовного становищ ще перед

³³ Див. Іван Павло II. *Лист до сімей*. Львів 2008, п. 12.

³⁴ Див. *Лист до сімей*, п. 12.

³⁵ Див. Yarema. *Analisi etica della maternità surrogata*, 24 с.

³⁶ Див. *Відповідальне батьківство та материнство*, II. (7.10.2022).

³⁷ *Humanae Vitae*, п. 10.

народженням людського життя. Зваживши на всі умови, подружжя разом приймає рішення про готовність до народження або через відсутність певних умов про відтермінування народження. Для подружніх пар, які неготові до народження дитини з різних причин, Папа Павло VI у своїй енцикліці «*Людське життя*» пропонує природне планування плідності:

Якщо, отже, є достатньо обґрунтовані підстави для відтермінування наступного народження, що спричинено фізичним чи психічним станом чоловіка чи жінки, чи із зовнішніх обставин, Церква навчає, що одружені можуть скористати з природних циклів, притаманних репродуктивній системі і мати подружні акти лише в неплідний період, таким чином контролюючи народження³⁸.

3) *Волютивний* – цей критерій стосується двох попередніх, оскільки, пізнавши природний цикл людського організму (зокрема природні методи регулювання плідності) та прийнявши рішення щодо народження чи його відтермінування, подружки мають опанувати свій сексуальний потяг та бути стриманими. Бо відповідальне батьківство з біологічної точки зору передбачає знання біологічних процесів і враховування пов'язаних з ними функцій, а з психологічної – стосується інстинкту і пристрасті, які необхідно опанувати силами розуму і волі³⁹.

4) *Морально-релігійний* – цей критерій у своїй суті є першим кроком у відповідальному батьківстві, оскільки саме на цьому етапі подружжя мають усвідомити свою плідність як покликання до співучасті з Творцем. А також визнати цінність людської особи та повноту її буття. Проте особа здатна пізнати це тільки тоді, коли в неї буде сформоване сумління, яке відкриє їй цю правду та дасть можливість зробити моральний вибір⁴⁰.

Відповідальне батьківство також передбачає відповідальне зі сторони батьків виховання людської особи. Відповідальне батьківство та материнство не обмежується лише відкритістю до прийняття нового життя, а також передбачає створення належних умов для повного розвитку дитини. Християнські батьки

³⁸ *Humanae Vitae*, п. 16.

³⁹ Див. *Humanae Vitae*, п. 10.

⁴⁰ *Відповідальне батьківство та материнство*, II. (7.10.2022).

повинні мати усвідомлення того, що діти, якими Господь наділив їх, належать передусім Йому, а вони всього лиш їхні опікуни тут на землі. Головною метою батьківства є благо самих дітей, яке можна осягнути завдяки батьківській жертвовності. Бо діти не є власністю батьків чи засобом для досягнення їхніх бажань, а є даром від Бога, за який вони повинні відповідати⁴¹.

Саме зараз, розуміючи всю відповідальність подружжя перед новим життям, можна дослідити, чому сурогатне материнство є запереченням відповідального батьківства. Найперше, сурогатне материнство безпосередньо суперечить материнству як такому взагалі. Оскільки подружжя ставить своє бажання «мати» дитину вище самого привілею передавати життя. Подруги, шукаючи свого блага, заперечують благо дитини. Беззаперечно, бажання пари мати дитину є законним, але сприйняття цього бажання як суб'єктивного права може негативно позначитися на соціальній гармонії. Бо тоді таке бажання просто експлуатує дитину і позбавляє її внутрішньої цінності бути самим собою⁴².

Зрештою, неможна говорити про «право на дитину», оскільки тут радше мова йде про право подругів здійснювати акт, який може призвести до запліднення. Бо ніхто не може мати права на іншу особу як на якусь річ⁴³. При цьому виходить так, що через сурогатне материнство батьки реалізують свою мрію і «стають батьками», не беручи в цьому участі, окрім, свого генетичного матеріалу⁴⁴. В інструкції Священної Конгрегації у справах віровчення «*Donum vitae*» зазначається:

Прагнення мати дитину, чи, щонайменше, – відкритість до передання життя, з моральної точки зору, є необхідною передумовою відповідального людського відтворення. Але цей добрий намір не є достатнім для формування позитивної моральної оцінки про відтворення з пробірки в рамках подружжя⁴⁵.

Материнство – є реалізацією найвищого покликання жінки, оскільки в такий спосіб вона приводить у світ нове життя. З періоду дитинства дівчина поступово

⁴¹ Див. Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», §896.

⁴² Див. Yarema. *Analisi etica della maternità surrogata*, 23 с.

⁴³ Див. Сгречча Э. – Тамбоне В. *Биоэтика. Учебник.* / перекл. з італ. Зелинский В., Костомарова Н. 2001, 209 с.

⁴⁴ Див. Ярема. *Сурогатне материнство: етичні аспекти*, 345 с.

⁴⁵ *Donum vitae*, II. 5.

починає усвідомлювати себе в ролі матері. Це часто можна помітити в іграх пов'язаних з доглядом за лялькою. Материнство є динамічним процесом, який передбачає підготовку, вагітність, пологи та виховання. Впродовж всього часу жінка формує сприйняття себе в ролі матері. вповні здатна усвідомити⁴⁶.

А щодо батьківства, то чоловік також усвідомлює, що його дитина є в лоні його дружини. І ось невдовзі це дитя прийде у світ і буде підтримане також батьківською любов'ю. Але спершу має опікуватися матір'ю його дитини та підтримувати її⁴⁷. Жінка починає усвідомлювати себе матір'ю ще в період вагітності, на основі біологічного аспекту. Проте до батьківства чоловікові потрібно дозріти, усвідомити себе, переосмислити і тоді стати батьком⁴⁸.

Народження дитини включає в собі співпрацю подругів та Бога. Проте у сурогатному материнстві ця співпраця порушується, оскільки включаються інші особи – донори та лікар, які порушують гармонію подружнього союзу і виступають творцями в акті зачаття. Відповідно порушується суть відповідального батьківства, оскільки залучено велике число осіб на противагу двом подругам, які б мали народити та виховати свою дитину відповідально. Зрештою, материнство фрагментується між жінками, які залучені до цієї справи у різний спосіб, зокрема: через генетичний матеріал; через виношення дитини; через виховання. Тому тут втрачено цю батьківську відповідальність через кооперацію багатьох осіб задля спільної цілі⁴⁹.

Бо материнство насамперед передбачає, що матір готова прийняти дитину – не як річ, а як особу, яку приймає через поєднання жінки і чоловіка, і дитина народжується як плід любові і за неї беруть відповідальність. За процес зачаття, виношування, виховання дитини. У сурогатному материнстві цього немає⁵⁰.

Фактом є те, що у сурогатному материнстві дитина приходить у світ як результат «купівлі-продажу», а не єднального та прокреаційного акту подружжя.

⁴⁶ Див. Коста Р. Дж. *І двоє стануть одним...: Роздуми і пропозиції для підготовки до подружжя і життя в подружжі*. Львів 1997, 97 с.

⁴⁷ Див. Коста. *І двоє стануть одним...: Роздуми і пропозиції для підготовки до подружжя і життя в подружжі*, 97-98 с.

⁴⁸ Див. Сивак М. *Материнство і батьківство як Божий дар*. // www.velychlviv.com (7.10.2022).

⁴⁹ Див. Ярема. *Сурогатне материнство: етичні аспекти*, 346-347 с.

⁵⁰ Бойко І. *Дитина – це не річ, яку можна продати*. // anna-church.org (7.10.2022).

А це включає в себе зневагу до гідності людської особи, до покликання подружжя до плідності, до подружньої єдності та вірності. Відповідно й особа дитини не сприймається як Божий дар, який подруги отримують від Бога. Можна припустити, що подруги батьками не стають, а просто називаються, бо вони «отримали» дитину. Вірніше було б тут використати слово «умовне батьківство». Бо подруги використовують всі засоби, щоб задовільнити власне бажання – стати батьками⁵¹.

Підсумовуючи підрозділ, вимальовується висновок, що сурогатне материнство заперечує в собі відповідальне батьківство. Це протиріччя виникає з того, що подружжя ставлять собі за мету «мати» дитину і реалізують її, використовуючи при цьому морально неприйнятні засоби. При цьому вони апелюють до свого подружнього привілею – бути співторцями у передаванні людського життя. Хоча насправді їхньої прямої участі у зачатті нового життя немає, окрім єдиного можливого втручання через біологічний матеріал. Тому вповні матір'ю чи батьком не можна назвати таких осіб з подружжя, які скористалися сурогатним материнством, оскільки цим вони залучають сторонніх людей у справу єднання та прокреації. «Сурогатне» материнство – це реальна неспроможність виконувати обов'язки материнської любові, подружньої вірності і відповідального материнства»⁵². Зокрема, воно є загрозою гідності людських осіб, які залучені до цієї справи. Тому наступним етапом дослідження буде глибинний аналіз того, як порушується гідність людини у сурогатному материнстві.

3.3. Сурогатне материнство як загроза гідності людини.

Розуміючи вчення Церкви щодо сурогатного материнства та його співвідношення з відповідальним батьківством, далі розглядатиметься, яку загрозу гідності людської особи несе в собі явище сурогатного материнства.

⁵¹ Див. Ярема. *Сурогатне материнство: етичні аспекти*, 357 с.

⁵² *Donum vitae*, П. Б.

Спершу варто зосередити увагу на зневазі гідності дитини, оскільки саме ця техніка порушує гідність і право дитини бути зачатою, виношеною у лоні, приведеною на світ і вихованою своїми батьками⁵³.

Першим кроком, що порушує гідність людської особи, яка має прийти у цей світ, є егоїстичне бажання батьків «мати» дитину за будь-яку ціну. Тобто, подруги, які отримали великий привілей від Бога бути співучасниками у зачатті нового життя, вдаються до технічних маніпуляцій. До подібних методів прибігають пари, які мають проблеми безпліддя, але й також ті, які не бажають обтяжуватися виношенням дитини. Для них основним прагненням є «отримати» дитину і тим самим «реалізувати» своє батьківство, незважаючи на те, що дитина стає «жертвою» задля реалізації їхнього бажання⁵⁴. Проте у «Листі до сімей» Папа Іван Павло II стверджує, що особа ніколи не може бути використана як засіб досягнення цілей. Бо вона сама вже є і завжди повинна бути об'єктом дії, і тільки через такий підхід дії можуть відповідати справжній гідності людської особи⁵⁵.

Церква усвідомлює законність бажання мати дитину і розуміє страждання засмучених проблемою неплідності подругів. Проте таке прагнення не повинно ставитись вище гідності кожного людського життя, аж до прийняття панування над ним. Бажання мати дитину не може виправдати її «вироблення», так само як небажання мати вже зачатих дітей не виправдовує їх покинення чи знищення⁵⁶.

Далі, аналізуючи моральність явища сурогатного материнства, потрібно з'ясувати, як саме порушується гідність людського життя з моменту зачаття по відношенню до фундаментальних прав людини. Відомо, що з моменту запліднення яйцеклітини сперматозоїдом, утворюється новий організм, який є новою системою та новим геномом⁵⁷. Це нове життя, «яке не є життям ні матері, ні батька, а тільки нової людини з її власним розвитком»⁵⁸, наука називає ембріоном, розуміючи його як індивідуальну форму людського буття з моменту

⁵³ Див. *Donum vitae*, П. Б.

⁵⁴ Див. Ярема. *Сурогатне материнство: етичні аспекти*, 357 с.

⁵⁵ Див. *Лист до сімей*, п. 12.

⁵⁶ *Dignitas Personae*, п. 16. (7.10.2022).

⁵⁷ Див. Бойко. *Біоетика: скрипт для студентів*, 50 с.

⁵⁸ Священна Конгрегація у справах віровчення. Декларація про скоєння абортів *Questio de Abortu*. Львів 2008, п. 12.

зачаття⁵⁹. Відповідно до цього «життя кожної людини з моменту зачаття потрібно шанувати в абсолютний спосіб, адже людина – це єдине створіння на землі, яке Бог “побажав задля неї самої”, і нематеріальна душа кожної людини “безпосередньо сотворена” Богом; усе її єство несе в собі образ Творця»⁶⁰. Тому в інструкції «*Дар життя*» Католицька Церква наголошує, що саме з моменту зачаття людська особа отримує фундаментальні («невід’ємні») права, які «не залежать ні від окремих людей, ні від батьків, також вони не є поступкою з боку суспільства і держави. Вони належать до людської природи і невід’ємно притаманні особі завдяки творчому акту, від якого особа отримала свій початок»⁶¹.

«Право на життя та фізичну цілісність від моменту зачаття аж до смерті»⁶² - це найфундаментальніше право зі всіх людських прав, оскільки особа є наслідком творчого акту Бога. Відповідно сам Господь наділив особу цим невід’ємним правом саме з моменту зачаття, яке є творчим актом подругів та Бога. У сурогатному материнстві присутнє зловживання щодо цього права, а саме воно порушується у техніці штучного запліднення, якою послуговується ця технологія сурогатного материнства. Запліднення «в пробірці» переважно спричиняє смерть для «зайвих» ембріонів, які продукуються задля успішності процедури. Ці ембріони, як вже відомо, є людськими особами, які призначені на смерть. Їх можуть використовувати в експериментальних цілях, у промисловості (фармацевтичній, харчовій), що також заперечує право на недоторканість та пошану гідності людського ембріона. Таким чином, ембріони стають інструментом вигоди та заробітку, що переходить всі моральні та гуманні межі. А оскільки ембріон є людським життям, того «його також треба захищати в його цілості, оберігати і піклуватись про нього як про будь-яку іншу людину»⁶³. Бо, як зазначено в інструкції «*Dignitas personae*», «Божа любов не робить різниці між

⁵⁹ Див. Бойко. *Біоетика: скрипт для студентів*, 46-47 с.

⁶⁰ *Donum vitae*, I. 5.

⁶¹ *Donum vitae*, III.

⁶² *Donum vitae*, III.

⁶³ *Donum vitae*, I. 1.

новозачатою істотою, дитиною, підлітком, дорослою чи літньою людиною. Бог не робить різниці між ними, тому що в кожній з них вбачає відображення Свого образу і подоби»⁶⁴. Тому, таке сурогатне материнство пов'язане не тільки з народженням, але й з убивством, де кількість вбитих життів значно перевищує кількість тих, яким дали життя. І місія подружжя, яке покликане служити життю, стає служінням смерті⁶⁵.

Ще одним фундаментальним правом людини є «право бути зачатою, виношеною у лоні, приведеною на світ і вихованою своїми батьками»⁶⁶. Саме у сурогатному материнстві яскраво порушується це право дитини. По-перше, чітко сказано, що зачаття, виношення та народження дитини має бути справою подружжя. Проте пари, які залучають сторонніх осіб до процесу дітонародження, тим самим частково чи навіть повністю усувають себе самих від участі у ньому, оскільки хтось виношує дитину, ще хтось може надавати біологічний матеріал, а вже самі подруги «отримують» дитину, яку будуть виховувати. У такому випадку право на батьківство починає перевищувати право дитини на гідне народження та право мати батьків. І сприйняття батьками свого права призводить до того, що «дитина не зачинається, а виробляється»⁶⁷. Відповідно визначальною є не дитина, яка має право на сім'ю, а бажання подругів, які хочуть себе самоствердити у батьківстві. Бо якби для них цінністю була дитина, то безплідні пари приймали б покинутих дітей, усиновлюючи їх⁶⁸.

По-друге, сурогатне материнство залучає кооперацію багатьох осіб, які виконують різні функції, відповідно народжена дитина матиме непевність та замішання у пізнанні свого коріння. Дитина частково позбавляється можливості пізнати свою ідентичність, оскільки генетичний матеріал зазвичай отримує від подружжя, яке «замовило» її, але виношується «найманою» жінкою, особа якої засекречена. Очевидно, що від кожної особи, залученої у процес приведення у

⁶⁴ *Dignitas Personae*, п.16. (20.10.2022).

⁶⁵ Див. Терешкевич Г. *Основи біоетики та біобезпеки: підручник*. Тернопіль 2014, 145 с.

⁶⁶ *Donum vitae*, III.

⁶⁷ Див. Ярема. *Analisi etica della maternità surrogate*, 24 с.

⁶⁸ Див. Ярема М. *Сурогатне материнство – не материнство*. // www.credo.pro (30.10.2022).

світ дитини, ця дитина отримує певний внесок: від донора (або батьків-вихователів) – генетичний матеріал, від сурогатної матері – відчуття зв'язку «матір-дитина», а також систему біологічного самозахисту та інші біологічні механізми⁶⁹.

По-третє, дитина також не розуміє, хто є справжньою матір'ю, оскільки до процесу залучено дві або три жінки. Відповідно тут постає питання, кого можна вважати матір'ю, чи ту, що народила, чи ту, що виростила. А чи може матір'ю є та, чії гени має дитина. Для вирішення цієї дилеми і побудови здорових стосунків між матір'ю та дитиною необхідним є, щоб одна жінка поєднувала ці три фундаментальні чинники: генетичний, гестаційний та соціальний. Завдяки генетичному дитина має таку ж генетичну спадщину, завдяки гестаційному отримує не тільки засоби живлення, але й стосунки матір-дитина. А завдяки соціальному – виховання через приклад власної матері⁷⁰.

По-четверте, дитина сприймається як об'єкт купівлі-продажу, бо вона стає об'єктом укладення договору задля реалізації невгамовного бажання подругів «мати» дитину. Тут зневажається гідність дитини, яка трактується як річ, яку «виробляють», продають і купляють. Але від неї можуть відмовитись, оскільки вона може не відповідати певним очікуванням батьків, які прописані у контракті⁷¹. Це підтверджують договори сурогатного материнства, де передбачається повна оплата послуг сурогатної матері лише після того, як «замовники» заберуть дитину від неї. Відповідно, менша сума грошей дається сурогатній матері на початку вагітності і це виплата за виношення, а більша частина виплачується саме за дитину після пологів. Бо інакше б оплачувалась суто послуга виношення, сума якої б не залежала від того, чи подружжя забере дитину чи ні. А так, то оплата здійснюється за «товар», який відповідає якості. В іншому випадку, якщо б в дитини пішов якийсь неправильний розвиток, то подружжя б відмовилось від дитини і не оплачувало б решту суми⁷². Тому, можна

⁶⁹ Див. Ярема. *Сурогатне материнство: етичні аспекти*, 347 с.

⁷⁰ Див. Yarema. *Analisi etica della maternità surrogata*, 27 с.

⁷¹ Див. Ярема. *Сурогатне материнство: етичні аспекти*, 351-352 с.

⁷² Див. Sgreccia E. *Manuale di Bioetica*. V. 1. Milano 2007, 554 с.

побачити, як життя людської особи зводиться до рівня товару, який можна придбати за певну ціну, щоб задовільнити власну потребу – «бути батьком чи матір'ю». А наслідком може бути таке, що дитина залишиться взагалі без батьків.

Сурогатне материнство також зневажає гідність жінки, яка виношує дитину для пари-замовників. Такий вчинок жінки є, начебто, благородним, оскільки вона приводить у світ довгоочікувану дитину для подружжя, яке не може мати дітей. Проте ця жінка, яка діє як суб'єкт у цій техніці, стає також об'єктом купівлі-продажу, оскільки продає себе саму. Тіло жінки, яка погоджується на виношування плоду для подружжя, трактується як засіб, завдяки якому стає можливим реалізація бажання «мати» дитину. З підписанням договору жінка продає функції свого тіла, бо його «купила» пара і «розпоряджається» ним клініка впродовж вагітності. Але неможливо не згадати того факту, що саме сурогатна матір, нібито, стає ініціатором зневаги своєї гідності. Через бажання збагатитися жінка виставляє себе саму на експлуатацію.

Хоч і тіло людини немає ціни, до того ж воно й не є власністю самої людини, а тільки Бога. А органи є частиною цілого, не тільки тіла, але людини. Тому тіло не може бути об'єктом купівлі-продажу, яким жінка розпоряджається як своєю власністю⁷³. З цього стає зрозуміло, що про особу жінки і її гідність не йде мова, весь акцент поставлено на функціях її тіла та якості результату на поставлене їй завдання⁷⁴. Відповідно до цього три сторони (сурогатна матір, потенційні батьки та клініка) узгоджують суму за «використання» лона жінки у цілях. Блаженніший Святослав, Верховний Архієпископ Української Греко-Католицької Церкви, щодо порушення гідності сурогатної матері висловився так: «Явище сурогатного материнства – це насамперед злочин проти гідності жінок, які з різних причин, особливо економічних, змушені продавати, при чому цілком дешево, своє тіло та материнство шляхом работорговельних договорів з центрами “репродуктивного здоров'я”»⁷⁵. З моменту, коли сторони підписали договір, свобода заміної

⁷³ Див. Yarema. *Analisi etica della maternità surrogate*, 34 с.

⁷⁴ Див. Ярема. *Сурогатне материнство: етичні аспекти*, 349 с.

⁷⁵ *Сурогатне материнство – це подвійний злочин*, - Блаженніший Святослав в інтерв'ю для «Vatican news». // www.risu.ua (30.10.2022).

матері обмежується контролем клініки, яка впродовж періоду вагітності тримає під пильним контролем спосіб життя жінки. Доктор біоетики Марія Ярема у своїй статті про сурогатне материнство окреслює таке зневажливе поводження з жінкою як репродуктивну проституцію⁷⁶.

Альтруїстичний вид сурогатного материнства також немає морального виправдання, і суть полягає не тільки у грошовій компенсації. Береться до уваги той факт, що у цьому випадку також відбувається експлуатація жінки, точніше її материнської функції. А також ставиться під загрозу майбутній добробут та життя дитини, оскільки, наприклад, подружня пара може відмовитись від дитини, якщо вона буде інвалідом. Таким чином, в альтруїстичному виді сурогатного материнства відбувається заперечення людської особи⁷⁷.

Також варто згадати про те, що сурогатна матір може бути й донором своєї яйцеклітини. Разом з цим виникає інша форма зневаги гідності жінки через маніпуляцію власним генетичним матеріалом – жінка продає свою генетичну дитину певній подружній парі. Але, навіть, якщо сурогатна матір не є генетичною матір'ю дитини, вона все ж таки за час вагітності зближується з цією людською особою у зв'язку «мати-дитина», оскільки «вона не є просто кошиком для ембріона чи засобом для харчування, але є особою, яка передає ембріонові день за днем своє власне життя, будучи глибоко пов'язаною з його життєвими функціями»⁷⁸. З цього випливає, що заміна матір хоч може й не бути генетичною матір'ю, проте має емоційно-чуттєву прив'язаність до виношуваної нею дитини. І для сурогатної матері на психологічному рівні є непросто віддати виношену дитину, оскільки в часі вагітності в неї пробуджується материнський інстинкт, коли вона чує рухи дитини під своїм серцем. І все це виступає проти гідності жінки, яку використовують як «інкубатор» для виношення дитини⁷⁹.

Сурогатне материнство також знецінює гідність подружжя, «воно спричиняється до шкоди сім'ям, до поділу між фізичними, психологічними і

⁷⁶ Див. Ярема. *Сурогатне материнство: етичні аспекти*, 349 с.

⁷⁷ Див. Yarema. *Analisi etica della maternità surrogata*, 33 с.

⁷⁸ Ярема. *Сурогатне материнство: етичні аспекти*, 347 с.

⁷⁹ Див. Бойко. *Дитина – це не річ, яку можна продати*. (30.10.2022).

моральними елементами, які утворюють ті сім'ї»⁸⁰. Як вже згадувалося, подружній акт має відображати в собі єднання подругів та дітородження. Проте сурогатне материнство розриває ці два виміри подружнього акту. При цьому ця техніка порушує вірність подругів та нерозривність шлюбу, оскільки участь у зачатті беруть треті особи, такі як лікар та донори. Відповідно виникає загроза непошанування гідності самого подружжя, оскільки порушується єдність, яка супроводжується взаємною повагою подругів та можливістю ставати батьком і матір'ю тільки один за допомогою іншого⁸¹. Відповідно технічні маніпуляції лікаря замінюють подружню єдність, що призводить до знеособлення процесу народження, бо дитина вже не є плодом подружнього зв'язку, з якого народжується нове життя, а є наслідком технічної процедури⁸².

Сурогатне материнство має також свої наслідки для сім'ї сурогатної мами. Найперше стосунки псуються між чоловіком та жінкою, оскільки вагітність мала б бути результатом їхнього статевого єднання, проте так не є. Хоч і чоловік дав свою письмову згоду щодо участі жінки у цьому процесі та розуміє, що зачаття відбулося в пробірці, проте вагітність розуміється на підсвідомому рівні, як «явна ознака зради та відчуження»⁸³. Таким чином, весь період вагітності стає для чоловіка постійним нагадуванням впродовж дев'яти місяців про позашлюбне зачаття, що викликає в нього негативні емоції. Також допустимим є той факт, що чоловік може сприймати свою жінку як засіб легкого заробітку для сім'ї. Тим він може провокувати її до наступної участі в цій програмі, оскільки в такий спосіб можна отримати велику суму грошей, нічого не роблячи, а тільки сприйнявши ситуацію, яка є. А в разі форс-мажорних ситуацій, коли жінці можуть виплатити тільки половину суми, в сім'ї може панувати насильство зі сторони чоловіка.

Зазвичай умовою для сурогатної матері є наявність бодай однієї здорової дитини, тому діти також зазнають страждань. Спостерігаючи вагітність матері і

⁸⁰ *Donum vitae*, II. 3.

⁸¹ Див. Чернявська Н. *Проблема безпліддя в сучасному суспільстві та можливі шляхи її вирішення*. // *Біоетика: Посібник*. Львів 2016, 154 с.

⁸² Див. Чернявська. *Проблема безпліддя в сучасному суспільстві та можливі шляхи її вирішення*, 155-156 с.

⁸³ Див. Yarema. *Analisi etica della maternità surrogata*, 48 с.

згодом після пологів відсутність новонародженого, діти мають страх і недовіру до матері, щоб вони не опинилися згодом в схожій ситуації. Або мають сумніви щодо власного походження. А це може призвести до психологічної проблеми⁸⁴. Або бувають випадки, що мати на час вагітності знаходиться поза домом. Тоді такі діти стають відчуженими від матері, оскільки тривалий час перебували без її материнської присутності та опіки⁸⁵.

Зокрема, знецінюється материнство як таке, до якого покликана жінка у своєму житті. Щоб бути глобальним досвідом жінки, воно натомість стає фрагментарним, оскільки залучає декількох різних жінок задля виконання одного завдання. Тому в сурогатному материнстві розділяють три види материнства – генетичне, гестаційне та соціальне. Бо генетична мати може не бути гестаційною та соціальною матір'ю; гестаційна мати може не бути генетичною та соціальною; соціальна мати може не бути генетичною та гестаційною матір'ю⁸⁶. І парадокс полягає не тільки у розділеному материнстві, але і в тому, що жодна жінка не може називатись матір'ю вповні. Зазвичай у практиці сурогатного материнства трапляється, що генетична мати є й соціальною, проте гестаційна мати немає жодного відношення до дитини, окрім тісного зв'язку за час вагітності. Тому практика сурогатного материнства є серйозним порушенням глибокого зв'язку між матір'ю та дитиною, яка спотворює взагалі саме значення материнства і батьківства⁸⁷. Таким чином, сурогатне материнство приносить проблему не тільки одноосібно залученим особам, але й заторкує родинні зв'язки залучених осіб.

Сурогатне материнство, отже, ставить під загрозу непошанування гідність дитини, сурогатної матері та обидвох подругів. Подружжя хоче мати дитину за будь-яку ціну і реалізує своє бажання у спосіб «купівлі» людського життя. При цьому подруги «наймають» жінку, яка буде виношувати людський ембріон. А цей весь процес порушує гідність дитини, яка має право народитися в сім'ї у

⁸⁴ Див. Yarema. *Analisi etica della maternità surrogate*, 49 с.

⁸⁵ Див. Ярема. *Сурогатне материнство: етичні аспекти*, 356 с.

⁸⁶ Див. Yarema. *Analisi etica della maternità surrogate*, 24-25 с.

⁸⁷ Див. Yarema. *Analisi etica della maternità surrogate*, 25 с.

гідний спосіб і бути даром для подружжя, а не товаром, який придбали. Також це принижує гідність жінки, яка «дарує себе», щоб виносити людське життя. Проблема полягає з одного боку в комерціалізації тіла, а з іншого в об'єктивації жінки, де цінується тільки її дітородна функція, а не сама жінка з її особовою унікальністю та неповторністю. Жінка не лише торгує своїм тілом задля реалізації чийогось бажання, а й зводиться до інкубатора. А також використання цієї техніки загрожує гідності подружжя, оскільки розриває єднальний та прокреаційний виміри подружнього акту й знецінює вірність подружню і можливість ставати батьками завдяки один одному. Проте як би не «топтали» гідність людської особи, позбавити її гідності неможливо, оскільки це є невід'ємним критерієм кожного сотворіння.

Підсумовуючи цілий розділ, можна дати моральну оцінку сурогатному материнству на основі трьох критеріїв, які у Католицькій Церкві визначають моральність людського вчинку: предмет дії, мета, засоби дії та обставини дії⁸⁸. Перший або другий критерій можуть визначити моральність вчинку, чого не може зробити третій. Якщо саме по собі перше або друге джерело є морально неприйнятним, то це призводить до класифікації вчинку як морально негативного. При цьому жодні обставини не можуть перетворити саму по собі негативну дію на добру чи праведну⁸⁹.

Щодо сурогатного материнства, то *предмет дії* – це саме використання подругами цієї штучної репродуктивної техніки. Але на це йдуть пари, які мають безпосередній *намір* – мати дитину і бути її батьками будь-якою ціною. Метою цієї практики є не дітонародження як таке, а радше утвердження подружньої пари у власному батьківстві, що радше є егоїзмом, аніж любов'ю до дитини. *Обставинами* цього вчинку є – неплідність подругів (чи небажання виношувати дитину). На перший погляд, здається, що не все так погано, оскільки є певна причина, відповідно «благородна» мета подружжя і далі вже йде застосування методів задля реалізації мети. Проте намір «мати дитину» може бути морально

⁸⁸ Див. *Катехизм Католицької Церкви*, §1750.

⁸⁹ Див. *Катехизм Католицької Церкви*, §1754.

недобрим, оскільки може бути егоїстичним бажанням. При цьому й засоби, якими послуговуються пари не є морально виправданими, бо добрий намір можна досягнути різними засобами, що не означає, що ціль виправдовує ці засоби, тому різні технічні маніпуляції від моменту зачаття в пробірці до миті відділення новонародженої дитини від сурогатної матері є морально поганими, оскільки це порушує гідність дитини, сурогатної матері та подружжя. Також порушується право дитини народитися в сім'ї, мати батьків і знати, хто її природні батьки. Комерційність цієї техніки зводить людське життя до рівня речі, яку можна придбати (у випадку дитини) або використати (у випадку жінки). Також екстракорпоральне запліднення, яке використовують в цій практиці, відокремлює момент зачаття від подружньої єдності, зневажаючи покликання подругів до батьківства та материнства. Дитина стає продуктом медичної маніпуляції, а не плодом взаємної любові чоловіка та жінки.

ВИСНОВОК

У магістерській роботі досліджено явища материнства як такого та сурогатного материнства. Також було проаналізовано техніку сурогатного материнства у світлі морального вчення Католицької Церкви. З цього випливає, що сурогатне материнство є цілковитим запереченням справжнього материнства жінки, до якого вона покликана. Сама по собі програма сурогатного материнства передбачає поділ єдиного процесу народження та виховання дитини на різні етапи, що реалізуються між різними людьми. Не може називатися матір'ю та жінка, яка вдалася до процесів, щоб зачати та народити дитину не задля блага самої дитини, а задля себе, щоб задовольнити власне бажання самоствердитися у материнстві. Бо справжнє материнство полягає у тому, що мати «приносить» себе у жертву задля народження та виховання дитини, проте у сурогатному материнстві навпаки, дитина стає жертвою задля самоствердження у батьківстві обидвох подругів.

Окрім того, процедура сурогатного материнства передбачає ряд маніпуляцій, які є морально неприпустимими. Тому сурогатне материнство є морально неприйнятним явищем незважаючи на мету та обставини. І порівнювати сурогатне материнство зі справжнім материнством означає порівнювати протилежні по своїй суті феномени. Говорити про материнство означає говорити про щось святе, благородне, про стосунки матері і дитини, які почались з моменту зачаття. Про сурогатне материнство такого не можна сказати, оскільки це про прагматизм та егоїзм радше, ніж про стосунки батьків та дітей. Материнство у своїй правдивій суті – це цілісний досвід, який передбачає зачаття, вагітність, народження та виховання, і якого не позбудешся ніколи. Статусу матері жінка не може позбутися ніколи. Сурогатне материнство – це радше союз суб'єктів задля отримання взаємної вигоди. Жінка, яка вдається до цієї техніки, щоб отримати дитину, розділяє своє материнство з іншою залученою до цього процесу жінкою, яка у свою чергу не є живим «інкубатором», а біологічною співматір'ю.

Основна частина магістерської роботи представлена трьома розділами. У першому розділі «Материнство як покликання в його цілісному вимірі» розглядається покликання жінки до материнства та різні аспекти цього явища. Неможливо було оминати увагою тему про подружжя, в якому зароджується нове життя. Бо саме подружжя є ідеальним середовищем для зародження нового життя, де обидві особи виконують своє покликання завдяки одне одному, будучи співучасниками у справі творення нового життя. Через любов і подружнє єднання подруги стають співпрацівниками Творця у приведенні людської особи у світ. Материнство є особливим покликанням кожної жінки, яке може бути фізичним і духовним. Материнство вимагає готовності жінки пожертвувати собою заради нового життя, прийняти нові обов'язки та відповідальність.

Материнство – це тривалий процес, який починається з моменту зачаття. З цього моменту життя жінки починає мінятися на різних рівнях, включаючи й психо-емоційний та біологічно-фізіологічний. Тому важливим є, щоб матір була психологічно готовою до прийняття цього нового стилю життя. Важливо, щоб батьки залишалися удвох і співпрацювали разом, сприяючи розвитку та вихованню дитини, бо саме стосунки батьків впливають на фізичний і психічний розвиток дитини. Після пологів організм жінки поступово відновлюється до свого звичного стану на всіх рівнях. Через подружню любов, вагітність, пологи і виховання новонародженого дитяти чоловік і жінка реалізують своє невід'ємне покликання до батьківства та материнства.

У другому розділі «Поняття сурогатного материнства та його історичний розвиток» було проаналізовано техніку сурогатного материнства від її витоків. Ще до Христа сурогатне материнство існувало у формі замінного материнства, коли зачиняла, виношувала та народжувала дитину інша жінка (зазвичай наложниця) для безплідного подружжя. Але сьогодні число подружніх пар, які страждають від безпліддя, значно зростає. Тому медицина віднайшла спосіб, в який можна вирішити цю проблему за допомогою штучних репродуктивних методів. Штучні репродуктивні технології не лікують безпліддя, а всього лиш вирішують проблему, даючи бажаний результат. Сурогатне материнство є одним

з таких репродуктивних методів та полягає у виношуванні дитини жінкою (сурогатною матір'ю), яка використовує функції свого тіла, щоб народити дитину для батьків-замовників. Сурогатна матір може бути водночас генетичною матір'ю, тоді вона є єдиною біологічною матір'ю дитини. Якщо ж сурогатна матір не є генетичною, то йде мова про двох біологічних матерів дитини. Сурогатне материнство може також бути альтруїстичним або комерційним в залежності від наявності оплати. Сурогатне материнство може вирішити проблему бездітності, але й при цьому породжує багато етичних та правових проблем.

На законодавчому рівні багато країн врегулювало цю процедуру через певні прецеденти, які набули розголосу світового масштабу. В Україні сурогатне материнство є дозволеним і чітко не регулюється законодавством. Тому, країни, де дозволена ця технологія стають для іноземців центрами туризму. Але хоч і на законодавчому рівні ця процедура може бути дозволеною, вона все ж несе в собі морально-етичні проблеми.

Третій розділ цієї роботи окреслює моральну оцінку сурогатного материнства на основі вчення Католицької Церкви. У світлі католицького морального богослов'я сурогатне материнство є неприйнятним, оскільки технічні маніпуляції, пов'язані з сурогатним материнством, спричиняють ряд проблем, які замінюють подружнє єднання, зневажають гідність людських осіб, приводять до загибелі людських ембріонів, знецінюють феномен материнства, несуть загрозу сім'ям та багато інших.

Сурогатне материнство суперечить відповідальному батьківству, оскільки подружжя використовують морально неприйнятні засоби для досягнення своєї мети - мати дитину. Вони апелюють до свого подружнього привілею передавати життя, але фактично не беруть прямої участі у процесі зачаття нового життя, окрім постачання біологічного матеріалу. Використання сурогатного материнства включає залучення сторонніх людей до справи дітородження.

Сурогатне материнство ставить під загрозу пошанування гідності дитини, сурогатної матері та обох подругів. Прагнення подружжя мати дитину за будь-

яку ціну призводить до комерціалізації та об'єктивації сурогатної матері задля досягнення власної мети. Такий підхід також порушує гідність дитини, яка повинна бути трактована як бути дар, а не як товар. Крім того, сурогатне материнство загрожує гідності подружжя, оскільки підриває єдність і дітородну місію подружнього акту. Сурогатне материнство також має значний вплив на фізичне та психологічне здоров'я сурогатної матері та дитини, і цей вплив часто стає причиною різноманітних захворювань. Отже, крім юридичних та морально-етичних аспектів, сурогатне материнство становить потенційну небезпеку для фізичного та психологічного здоров'я як сурогатної матері, так і дитини.

Підсумовуючи проведені дослідження, можна зробити висновок, що сурогатне материнство суперечить покликанню жінки та чоловіка до батьківства та материнства. Воно не лікує проблему безплідності. Сурогатне материнство не є материнством, а всього лиш технікою, яка заміняє справжнє материнство. Католицька Церква оцінює сурогатне материнство як морально неприйнятну техніку, яка загрожує пошануванню гідності дитини, жінки та подружжя. А також несе фізичну та психологічну загрозу для залучених до процесу осіб.

У роботі досягнуто всіх поставлених на початку завдань, які були виконані у процесі написання кожної частини дослідження. Наукова робота може бути корисною для широкого кола читачів, що дасть змогу переосмислити явище сурогатного материнства. Розуміючи ризики та недоліки цієї техніки, суспільство зможе вплинути на заборону сурогатного материнства на державному рівні.

Процес написання роботи був обумовлений наявністю певних труднощів, що проявлялися у важкодоступності якісної фахової літератури по конкретній тематиці, різні підходи у розумінні авторами певних процесів сурогатного материнства, а також трудність у розумінні профільної літератури, яка описує медичні, психологічні та юридичні аспекти сурогатного материнства. В основному тема сурогатного материнства широко досліджувана в області права, оскільки вітчизняне законодавство потребує регулювання цієї допоміжної репродуктивної техніки. А щодо моральної оцінки, то зовсім небагато джерел

описують цю перспективу. Зазвичай дуже поверхнево і коротко згадується про моральну оцінку сурогатного материнства при кінці розділу про допоміжні репродуктивні технології. Результати дослідження теми продемонстрували перспективні напрямки його поглиблення та їх застосування на практичному душпастирському рівні, враховуючи складність та наявність множинності думок в суспільстві стосовно різних аспектів сурогатного материнства.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ананченко А. *Право осіб мати дитину шляхом застосування сурогатного материнства*. // Київський національний університет технологій та дизайну.
2. Балог П. *Сурогатне материнство і етика*. 25.05.2020 // Релігійно-Інформаційна служба України www.risu.ua.
3. Барса. *Правове регулювання сурогатного материнства в Україні*. 2020.
4. Бойко І. *Біоетика: скрипт для студентів*. Львів 2007.
5. Бойко І. *Дитина – це не річ, яку можна продати*. // anna-church.org.
6. Браун-Галковська М. *Домашня психологія: Подружжя, діти, родина*. / перекл. з польської Городенчук З. Львів 2005.
7. Брега Л. *Рухова активність під час вагітності як запорука народження здорової дитини*. // Національний університет водного господарства та природокористування, Рівне 2015.
8. *Відповідальне батьківство та материнство*. // Комісія у справах родини Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ www.rodynaugcc.if.ua.
9. Дзюрах Б. «Материнство вписане в природу жінки, а кар'єра – не обов'язково». 12.05.2012 // Синод єпископів УГКЦ www.synod.ugcc.ua.
10. *Життя у Христі: Моральна катехиза* / упоряд. Шевчук С. Львів 2004.
11. *Жінкам та чоловікам репродуктивного віку захворювання репродуктивної сфери*. // Проект благодійного фонду «Здоров'я жінки та планування сім'ї» www.reprohealth.info.
12. Згречча Е. – Спаньйоло А. Дж. – П'єтро М. Л. *Біоетика. Підручник для медичних вищих навчальних закладів*. / перекл. Шовкун В. Львів 2007.
13. Іван Павло II. Апостольський лист *Mulieris dignitatem* [«Про гідність і покликання жінки»]. 14.10.2013 // *Оранта* www.oranta.org (24.05.2023).
14. Іван Павло II. Апостольське повчання *Familiaris consortio* [«Сімейна спільнота»]. // Інститут Родини і Подружнього Життя Українського Католицького Університету. *Вибрані документи Католицької Церкви про шлюб і сім'ю від Лева XIII до Венедикта XVI*. Львів 2008.

15. Іван Павло II. *«Лист до сімей»*. // Інститут Родини і Подружнього Життя Українського Католицького Університету. *Вибрані документи Католицької Церкви про шлюб і сім'ю від Лева XIII до Венедикта XVI*. Львів 2008.
16. *Кодекс Канонів Східних Церков*. Львів 1995.
17. Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я. *Біоетика: Посібник*. Львів 2016.
18. Кондратик Л. *Він, вона та їхні діти. Щастя ростити справжніх*. Львів 2019.
19. Коренєва Ю. *Психологічне ставлення до материнства й ускладнені психостани вагітної жінки: теоретико-емпіричний аналіз проблеми*. // *Психологічні перспективи* Вип. 32. 2018.
20. Коста Р. Дж. *І двоє стануть одним...: Роздуми і пропозиції для підготовки до подружжя і життя в подружжі*. / перекл. з італ. Гайдуківський Л. Львів 1997.
21. Крушельницька І. *Екологічний емоційний фон вагітної жінки як барометр здорового розвитку дитини*. // *Актуальні проблеми психології*. Т. 7. Вип. 36.
22. Магдисюк Л. – Демчук В. *Психологічна готовність української молоді до материнства*. // *Monografia Pokonferencyjna Science, Research, Development*.
23. Мартинюк Ю. *Подружжя плідність. Методи розпізнавання плідності. Зачаття та ембріональний розвиток дитини*. // *Біоетика: Посібник*. Львів 2016.
24. *Материнство*. // *Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980)*. // www.sum.in.ua.
25. Міністерство освіти і науки України. – Міністерство охорони здоров'я України. *Фізіологічне акушерство. Змістовий модуль. Навчальний посібник для студентів медичних факультетів*. Київ 2008.
26. *Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Інструкції про порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій» від 23 грудня 2008 року №771*. // www.zakon.rada.gov.

27. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 09.09.2013 року №787. // www.zakon.rada.gov.ua.
28. Павло VI. Енцикліка *Humanae Vitae* [«Людське життя»]. // Інститут Родини і Подружнього Життя Українського Католицького Університету. *Вибрані документи Католицької Церкви про шлюб і сім'ю від Лева XIII до Венедикта XVI*. Львів 2008.
29. Папа Франциск. Апостольська адгортація *Amoris Laetitia* [«Радість любові»]. Рим 2016.
30. Партика Л. *Виховання до відповідального батьківства у вченні Католицької Церкви за понтифікату Папи Римського Івана Павла II*. Магістерська робота, Український Католицький Університет, Львів 2019.
31. П'єтро М. Л. *Виховання сексуальності та відповідальна прокреація*. // *Біоетика. Підручник для медичних вищих навчальних закладів*. Львів 2007.
32. П'єтро М. Л. – Мінакорі Р. *Допоміжні репродуктивні технології*. // *Біоетика. Підручник для медичних вищих навчальних закладів*. Львів 2007.
33. Пій XI. Енцикліка *Casti Connubii* [«Непорочне подружжя»]. // Інститут Родини і Подружнього Життя Українського Католицького Університету. *Вибрані документи Католицької Церкви про шлюб і сім'ю від Лева XIII до Венедикта XVI*. Львів 2008.
34. Савоскіна К. «Дізналася, що хлопчик помер, і не могла прийти до тями». *Клініка заплатила сурогатній матері половину суми*. 05.05.2023 // www.hromadske.ua.
35. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* / перекл. о. Івана Хоменка. Львів 2007.
36. Священна Конгрегація доктрини віри. Інструкція стосовно деяких питань біоетики *Dignitas Personae* [«Гідність особи»]. 25.03.2019 // *Світло життя* www.svitlo-zhyttja.kiev.ua.
37. Священна Конгрегація у справах віровчення. Декларація про скоєння абортів *Questio de Abortu*. // Інститут Родини і Подружнього Життя Українського

- Католицького Університету. *Вибрані документи Католицької Церкви про шлюб і сім'ю від Лева XIII до Венедикта XVI*. Львів 2008.
38. Священна Конгрегація у справах віровчення. Інструкція *Donum vitae* [«Дар життя»]. // Інститут Родини і Подружнього Життя Українського Католицького Університету. *Вибрані документи Католицької Церкви про шлюб і сім'ю від Лева XIII до Венедикта XVI*. Львів 2008.
39. Сгречча Э. – Тамбоне В. *Биоэтика. Учебник.* / перекл. з італ. Зелинский В., Костомарова Н. 2001.
40. Сивак М. *Материнство і батьківство як Божий дар*. 16.06.2016 // *Духовна велич Львова* velychlviv.com.
41. Синод Єпископів УГКЦ. *Катехизм Католицької Церкви*. Львів 2002.
42. Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012.
43. *Сімейний Кодекс України*. // www.zakon.rada.gov.ua.
44. Сторож В. – Белік Н. *Психологічні властивості ставлення жінок до власної вагітності*.
45. Сулаєва О. *Медичні аспекти сурогатного материнства*. // *Праці НТШ Медичні науки* 2021, Том 64, № 1.
46. Супрун Т. *Визнання та оспорювання материнства*. // *Університетські наукові записки* 2016, №58.
47. *Сурогатне материнство – це подвійний злочин, - Блаженніший Святослав в інтерв'ю для «Vatican news»*. 20.05.2020 // *Релігійно-інформаційна служба новин* www.risu.ua.
48. Тарабрин Р. *Этические дилеммы суррогатного материнства: христианский дискурс в современном социокультурном контексте // Государство, религия, церковь в России и за рубежом*. 2020. № 38(4). 137 с.
49. Теляча Н. *Шляхи формування психологічної готовності*. Кваліфікаційна дипломна робота, Хмельницький національний університет, Хмельницький 2022.
50. Терешкевич Г. *Основи біоетики та біобезпеки: підручник*. Тернопіль 2014.

51. Тимчак А. *Біоетичні та юридичні аспекти сурогатного материнства. // Alma Mater (журнал студентів Папської української колегії св. Йосафата в Римі) Академічний рік 2020-2021 (№83).*
52. Хожайнова В. *Більшість батьків — іноземці. Скільки сурогатних дітей народилося в Україні за 5 років. 13.08.2020 // Суспільне Новини www.suspilne.media.*
53. *Цивільний Кодекс України. // www.zakon.rada.gov.ua.*
54. Чередниченко Т. *Стиль переживання вагітності як показник психологічної готовності до материнства. // Науковий вісник Херсонського державного університету Серія: Психологічні науки, Випуск 1. Том 2, 2018.*
55. Чернявська Н. *Проблема безпліддя в сучасному суспільстві та можливі шляхи її вирішення. // Біоетика: Посібник. Львів 2016.*
56. Юнін О. *Цивільно-правові аспекти сурогатного материнства. // Науковий вісник ДДУВС № 3 2017.*
57. Якущенко Ю. *Еволюція сурогатного материнства: правовий аспект. // Правові горизонти Випуск 21 (34) 2020.*
58. Якущенко Ю. *Правове регулювання допоміжних репродуктивних технологій в Україні. Кваліфікаційна робота магістра, Сумський державний університет 2020.*
59. Ярема М. *Або сурогатне, або материнство: чому поняття «сурогатне материнство» є суперечністю саме в собі // Християнин і світ www.xic.com.ua.*
60. Ярема М. *Сурогатне материнство: етичні аспекти. // Наукові записки УКУ. Львів, 2019. Число XII. Серія: «Богослов'я». Вип. 6.*
61. Ярема М. *Сурогатне материнство – не материнство. 17.01.2022. // Credo Погляд credo.pro.*
62. II Ватиканський Собор. *Душпастирська конституція про церкву в сучасному світі Gaudium et spes [«Радість і надія»]. // Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі. Львів 2014.*

63. DeLong T. *The Dignity of Stay-at-Home Motherhood*. // *Catholic Mom: Holy cross family ministries*. 17.02.2022 // www.catholicmom.com.
64. Donev D. *Surrogate (Replacement) Motherhood or should the uterus be rented?* // *ResearchGate* 2019 www.researchgate.net.
65. Ciraulo A. *Motherhood as a Path to Sainthood*. // *Church Life Journal: A Journal of the McGrath Institute for Church Life*. 10.10.2016 // www.churchlifejournal.nd.edu.
66. Cook, R. *Donating Parenthood: Perspectives on Parenthood from Surrogacy and Gamete Donation. What is a Parent? A Socio-Legal Analysis*. / ed: Bainham A., Sclater S., Richards M. London 1999.
67. Henk Tev Have. *Surrogacy*. // *Encyclopedia of Global Bioethics*. (pp.1-8). 2016 // *ResearchGate* www.researchgate.net.
68. Hildebrand V. A. An Interview True Femininity від 14.01.2022 / інтерв'юер Cook K. // *Crisis Magazine* www.crisismagazine.com.
69. Hildebrand V. A. *Spiritual Motherhood. Every Woman's Calling*. 8.05.2022 // *Plough: another life is possible* www.plough.com.
70. Hildebrand V. A. *The Privilege of Being a Woman* [PDF].
71. Karthikeyan S. *Explained: The new laws relating to surrogacy and assisted reproduction, and related challenges*. 29.05.2022 // www.thehindu.com.
72. Pope Francis. *General Audience 7 January 2015. The family - 2. The mother*. 13.01.2021 // www.vatican.va.
73. Sakshi S. *An Understanding of Surrogacy: A Legal Analysis in Indian Context*. // *SSRN* www.papers.ssrn.com 2020.
74. Sgreccia E. *Manuale di Bioetica*. V. 1. Milano 2007.
75. *Surrogacy: babies are waiting for their parents*. // youtu.be.
76. *Surrogate motherhood: ethical or commercial?: The Centre for Social Research. Babies for Sale?: Transnational Surrogacy, Human Rights and the Politics of Reproduction*. / ed. Miranda D. London 2017.
77. Yarema M. *Analisi etica della maternità surrogate* [PDF]. Dissertazione per la licenza, Ateneo Pontificio Regina Apostolorum. Roma 2011.